

POSEBNO IZVJEŠĆE O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM

Studen 2010. godine

Sadržaj

I. UVOD	5
II. DEFINICIJA OSOBE S INVALIDITETOM	5
III. MEĐUNARODNI STANDARDI	6
3.1. UN-OVA KONVENCIJA O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM	7
3.2. EUROPSKA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I TEMELJNIH SLOBODA	8
3.3. PROTOKOL BROJ 12 UZ KONVENCIJU ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I TEMELJNIH SLOBODA	9
3.4. EUROPSKA SOCIJALNA POVELJA (REVIDIRANA)	9
3.5. STANDARDNA PRAVILA ZA IZJEDNAČAVANJE MOGUĆNOSTI ZA OSOBE S INVALIDITETOM	11
3.5.1. Pravilo 2. Zdravstvena zaštita	11
3.5.2. Pravilo 15. Zakonodavstvo	11
IV. ZAKONODAVSTVO U BIH	12
4.1. ZAKONODAVSTVO BOSNE I HERCEGOVINE.....	12
4.1.1. Ustav BiH	12
4.1.2. Zakon o zabrani diskriminacije	13
4.1.3. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini	13
4.1.4. Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH	13
4.2. ZAKONODAVSTVO FEDERACIJE BIH.....	13
4.2.1. Ustav Federacije BiH.....	14
4.2.2. Zakon o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave.....	14
4.2.3. Zakon o radu.....	14
4.2.4. Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba.....	14
4.2.5. Zakon o zdravstvenom osiguranju	15
4.2.6. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom	15
4.2.7. Zakon o osnovama socijalne skrbi, skrbi o civilnim žrtavama rata i skrbi o obiteljima s djecom	15
4.2.8. Zakon o zdravstvenoj zaštiti	16
4.2.9. Zakon o mirovinskom i invalidskom osiguranju	16

4.2.10. Zakon o pravima branitelja i članova njihovih obitelji	17
4.3. ZAKONODAVSTVO U REPUBLICI SRPSKOJ	19
4.3.1. Ustav Republike Srpske	19
4.3.2. Zakon o zdravstvenoj skrbi	19
4.3.3. Zakon o radu.....	19
4.3.4. Zakon o mirovinskom i invalidskom osiguranju	20
4.3.5. Zakon o pravima boraca, vojnih invalida i obitelji poginulih boraca obrambeno-domovinskog rata Republike Srpske	20
4.3.6. Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata	20
4.3.7. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida	21
4.4. ZAKONODAVSTVO U BRČKO DISTRIKTU BIH	23
4.4.1. Zakon o socijalnoj skrbi Brčko Distrikta BiH	23
4.4.2. Zakon o dopunskim pravima obitelji poginulih branitelja i ratnih vojnih invalida	24
4.4.3. Zakon o radu Brčko Distrikta BiH.....	24
4.4.4. Zakon o zdravstvenoj zaštiti Brčko Distrikta BiH	24
4.4.5. Zakon o zdravstvenom osiguranju Brčko Distrikta BiH	25
V. STANJE U BIH	25
5.1. NEISPLAĆIVANJE DOSPJELIH NAKNADA PO PRAVOMOĆNOM RJEŠENJU	25
5.2. NERJEŠAVANJE POVODOM ULOŽENIH ŽALBI	27
5.3. ČEKANJE NA PROVEDBU VJEŠTAČENJA INSTITUTA ZA MEDICINSKO VJEŠTAČENJE ILI ULOŽENE ŽALBE NA OCJENU INSTITUTA	28
5.4. DRUGE OSNOVE	29
5.4.1. Diskriminacija	29
5.4.2. Stambeno zbrinjavanje i porezne olakšice	29
5.4.3. Stanje u ustanovama za zbrinjavanje osoba s mentalnim invaliditetom	29
5.4.4. Institut za medicinsko vještačenje	29
5.4.5. Neprimjenjivanje preporuka UN-ovih odbora.....	30
VI. ZAPAZANJA OMBUDSMANA	32
VII. PREPORUKE OMBUDSMANA ZA LJUDSKA PRAVA BIH	35

I. UVOD

Institucija ombudsmana je, u skladu s Pravilnikom o unutarnjem ustroju i sistematizaciji, uspostavila Odjel za zaštitu prava osoba s invaliditetom kao zasebnu organizacijsku jedinicu u cilju osiguranja promicanja i djelotvornije zaštite prava ove kategorije.

U 2009. i 2010. godini Institucija ombudsmana za zaštitu ljudskih prava zaprimila je više od 200 žalbi osoba s invaliditetom¹, posebice s područja FBiH, što je bilo povodom za izradu Posebnog izvješća o pravima osoba s invaliditetom.

Najveći broj osoba s invaliditetom nije svjestan da povreda njihovih prava kao osoba s invaliditetom, npr. nemogućnost pristupa informacijama, obrazovanju, zapošljavanju ili zdravstvenim uslugama, ujedno je i povređivanje njihovih temeljnih ljudskih prava.

Kako bismo ukazali na potrebu podizanja svijesti ne samo cjelokupnog društva nego i samih osoba s invaliditetom o toj činjenici, donosimo pregled najvažnijih domaćih i međunarodnih dokumenata iz područja zaštite ljudskih prava koji se ujedno odnose i na zaštitu ljudskih prava osoba s invaliditetom.

Također, pozivamo sva tijela vlasti u Bosni i Hercegovini da na temelju ovoga Izvješća i preporuka, ne samo s aspekta pomoći i empatije nego i konkretnih aktivnosti, prepoznaju mogućnosti osoba s invaliditetom i potrebu za njihovom aktivnom ulogom u gospodarskom razvitku društva, što do danas nije zaživjelo.

II. DEFINICIJA OSOBE S INVALIDITETOM

U Bosni i Hercegovini nema jedinstvene definicije osoba s invaliditetom. Koriste se različiti pojmovi u različitim područjima (socijalne skrbi, zdravstvene zaštite, mirovinskog osiguranja, zapošljavanja) prema kojima se invalidnim smatraju osobe koje imaju različita funkcionalna ograničenja.

Riječ je zapravo o osobama s tjelesnim invaliditetom, osobama s kroničnim bolestima, osobama s oštećenjima sluha ili vida, osobama s mentalnom retardacijom, osobama s autizmom i višestrukim oštećenjima.

Sve češće u uporabi je i pojam **osoba s posebnim potrebama**, što je posljedica sve prisutnije inkluzije koja se zasniva na temeljnim ljudskim pravima i podrazumijeva ravnopravno sudjelovanje u društvenom životu, odnosno jednake šanse za sve.

¹ Zarimljeno je ukupno 207 žalbi, od kojih 87 u 2009. i 120 žalbi za deset mjeseci 2010. godine (Područni ured Sarajevo 109 žalbi, Područni ured Banja Luka 9 žalbi i Područni ured Mostar 2 žalbe).

Prema definiciji Svjetske zdravstvene organizacije (*World Health Organization*), **invaliditet je bilo kakvo ograničenje ili nedostatak sposobnosti za bavljanje nekom djelatnošću na način ili u opsegu koji se smatra uobičajenim za čovjeka.**

Odredbom članka 1. stavka 2. **UN-ove Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, u osobe s invaliditetom spadaju osobe koje imaju dugoročna tjelesna, duševna, intelektualna ili osjetilna oštećenja koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu otežati puno i djelotvorno sudjelovanje tih osoba u društvu na temelju jednakosti s drugima.**

III. MEĐUNARODNI STANDARDI

Prava osoba s invaliditetom utvrđena su nizom međunarodnih normi koje je ratificirala Bosna i Hercegovina i koji imaju ustavnu snagu jer su sastavnim dijelom Ustava BiH.² Prema tim normama, svaka osoba ima urođena, jednaka, neotuđiva i opća prava koja proizlaze iz dostojanstva svih ljudskih bića. Svaka država može uspostaviti mehanizme kojima uređuje ostvarivanje ovih prava, sloboda i zaštitu u cilju osiguranja jednakosti svih osoba.

Za položaj ove kategorije građana svakako je važno ukazati na **Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom i Opcionalni protokol³, Protokol broj 12** uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda⁴ i **Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti za osobe s invaliditetom** (u daljnjem tekstu: Standardna pravila). Svaka država treba primjenjivati Standardna pravila u osiguravanju životnih uvjeta i ostvarivanju prava osoba s invaliditetom, a tijela vlasti na svim razinama obvezna su svakom građaninu osigurati ostvarivanje i zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda zajamčenih Ustavom i međunarodnim dokumentima.

Za osiguranje prava osoba s invaliditetom svakako je najbitnije što je BiH okončala postupak ratifikacije **Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Opcionalnog protokola**, čime su stvorene pretpostavke za razvijanje politika i usklađivanje zakona s međunarodnim normama kojima se uređuje ovo područje, te osiguranje uspostave mehanizama za praćenje prava osoba s invaliditetom.

Usvajanjem dokumenta **Politika u području invalidnosti u Bosni i Hercegovini** u svibnju 2008. godine država Bosna i Hercegovina opredijelila se za novi pristup u području invalidnosti, utemeljen na ljudskim pravima i socijalnom modelu, što predstavlja sveobuhvatni pogled na pitanja invaliditeta, osmišljavanje i primjenu rješenja za osobe s invaliditetom na razini zajednice u multisektoralnom pristupu i uz sudjelovanje svih mjerodavnih sudionika.

² Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (1966.), (ICCPR); Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (1966.) (ICESCR); Konvencija o pravima djeteta (1989.), (CRC); Konvencija o ukidanju svih oblika diskriminacije žena (1979.) (CEDAW); Konvencija o ukidanju svih oblika rasne diskriminacije (1966.), (CERD); Konvencija protiv mučenja i drugih surovih, nečovječnih ili ponižavajućih postupanja ili kazni (1984.) (CAT); Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

³ Ministar za ljudska prava i izbjeglice BiH je 30. 7. 2009. u New Yorku potpisao UN-ovu Konvenciju o pravima osoba s invaliditetom i Opcionalni protokol, a Zastupnički dom Parlamentarne skupštine BiH na 65. sjednici, održanoj 7. 12. 2009., dao je suglasnost za ratificiranje UN-ove Konvencije o pravima osoba s invaliditetom i Opcionalnog protokola.

⁴ Člankom 1. Protokola propisana je opća zabrana diskriminacije u uživanju svih prava bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što su: spol, rasa, boja kože, jezik, vjera, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost.

U cilju stvaranja uvjeta za provedbu Politike u području invalidnosti u Bosni i Hercegovini i usklađivanja djelovanja u području zaštite osoba s invaliditetom s dosegnutim europskim i svjetskim standardima i svim trendovima kojima se nastoji da sva područja života i djelovanja budu otvorena i pristupačna osobama s invaliditetom, Federacija Bosne i Hercegovine, u granicama svojih ustavnih nadležnosti, pripremila je Nacrt strategije i Plan akcije za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2010.-2014. godine.⁵

3.1. UN-OVA KONVENCIJA O PRAVIMA OSOBA S INVALIDITETOM

Članak 1.

Svrha ove Konvencije jest promicati, štititi i osigurati pun i ravnopravan položaj u uživanju svih ljudskih prava i temeljnih sloboda svih osoba s invaliditetom i promicati poštivanje njihova urođenog dostojanstva.

Osobe s invaliditetom su osobe koje imaju dugotrajna tjelesna, duševna, intelektualna ili osjetilna oštećenja, koja u međudjelovanju s različitim preprekama mogu sprečavati njihovo puno i djelotvorno sujelovanje u društvu na ravnopravnoj osnovi s drugima.

Članak 5.

1. Države stranke prihvaćaju da su sve osobe jednake pred zakonom te imaju jednako pravo, bez ikakve diskriminacije, na jednaku zaštitu i jednaku korist na temelju zakona.

2. Države stranke zabranit će bilo kakvu diskriminaciju po osnovi invaliditeta i zajamčit će osobama s invaliditetom jednaku i djelotvornu zaštitu od diskriminacije po svim osnovama.

3. Kako bi promicale jednakost i ukinule diskriminaciju, države stranke poduzet će sve primjerene korake radi osiguranja provođenja razumne prilagodbe.

4. Posebne mjere potrebne za ubrzanje ili *de facto* ostvarivanje jednakosti osoba s invaliditetom neće se smatrati diskriminacijom prema odredbama ove Konvencije.

Konvenciju je u prosincu 2006. godine usvojila Opća skupština UN-a. Njome se preciznije nego bilo kojim drugim međunarodnim dokumentom definiraju temeljna ljudska prava i smjernice za podmirivanje potreba osoba s invaliditetom. Konvencijom se utvrđuje da svaka osoba ima jednaka prava, te da su svi dužni poštivati prava svake osobe.

Ovom konvencijom osigurava se da zakoni i propisi država potpisnica potpuno štite prava osoba s invaliditetom, uključujući djecu s teškoćama u razvoju. Prava zajamčena Konvencijom su ljudska prava zajamčena u Općoj deklaraciji o ljudskim pravima, s nakanom da se svima osiguraju jednake mogućnosti za postizanje svojih ciljeva, a načela na kojima se temelji su: poštivanje urođenog dostojanstva, uključujući slobodu izbora, nepristranost bez diskriminacije, uključenost u aktivnosti, biti prihvaćen s ili bez invaliditeta, jednakost mogućnosti, pristupačnost, dolazak na javna mjesta bez onemogućavanja ili odbijanja, jednake mogućnosti između muškaraca i žena, poštivanje sposobnosti i očuvanja onoga što jesi.

⁵ Nacrt strategije za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom u FBiH 2010.-2014.

Države potpisnice Konvencije obavezale su se na osiguranje punog ostvarivanja svih ljudskih prava i temeljnih sloboda osoba s invaliditetom, a odnose se na: jednakost i nediskriminaciju, žene s invaliditetom, djecu s teškoćama u razvoju, podizanje svijesti, pristupačnost (bez prepreka), pravo na život, rizične situacije, humanitarna i krizna stanja, jednakost pred zakonom (s ili bez invaliditeta u svim pravnim aspektima života), pristup pravosuđu, temeljne slobode i sigurnost, slobodu od mučenja ili okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg ponašanja, slobodu od izrabljivanja, nasilja i zlostavljanja, zaštitu osobnog integriteta, slobodu kretanja i državljanstvo, neovisan život i uključenost u zajednicu, osobnu pokretljivost, slobodu izražavanja i mišljenja i pristup informacijama, poštivanje privatnosti, poštivanje doma i obitelji, obrazovanje, zdravlje, osposobljavanje i rehabilitaciju (pravo na zdravstvenu zaštitu), rad i zapošljavanje (jednako pravo na radno mjesto bez diskriminacije), primjerene životne standarde – socijalna skrb, sudjelovanje u političkom i javnom životu (s ili bez invaliditeta), sudjelovanje u kulturnom životu, rekreaciji, razonodi i sportu, statistika i prikupljanje podataka (pravo na pristup svim pitanjima i istraživanjima), međunarodna suradnja (pravo očekivanje međunarodne suradnje u pristupu informacijama).

Sve navedeno podrazumijeva obvezu Bosne i Hercegovine da uskladi vlastite zakone s odredbama Konvencije o pravima osoba s invaliditetom, a osobito one koji se odnose na rad i zapošljavanje, socijalnu skrb i zdravstvenu zaštitu, obrazovanje, te dostupnost javnih usluga i javnog prometa osobama s invaliditetom.

3.2. EUROPSKA KONVENCIJA ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I TEMELJNIH SLOBODA

Članak 3. *Zabrana mučenja*

Nitko se ne smije podvrgnuti mučenju ni nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kazni.

Članak 8. *Pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života*

1. Svatko ima pravo na poštovanje svoga privatnog i obiteljskog života, doma i dopisivanja.

2. Javne vlasti neće se miješati u ostvarivanje toga prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira ili gospodarske dobrobiti zemlje, te radi sprečavanja nereda ili zločina, zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

Članak 14. *Zabrana diskriminacije*

Uživanje prava i sloboda koje su priznate u ovoj Konvenciji osigurat će se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što je spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, pripadnost nacionalnoj manjini, imovina, rođenje ili druga okolnost.

3.3. PROTOKOL BROJ 12 UZ KONVENCIJU ZA ZAŠTITU LJUDSKIH PRAVA I TEMELJNIH SLOBODA

Članak 1. *Opća zabrana diskriminacije*

Svatko pravo predviđeno zakonom ostvarivat će se bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, kao što su spol, rasa, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko i drugo uvjerenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, dob, povezanosti s nacionalnom manjinom, imovina, rođenje ili druga okolnost.

Javne vlasti neće nikoga diskriminirati po bilo kojoj osnovi spomenutoj u prethodnom stavku.

3.4. EUROPSKA SOCIJALNA POVELJA (REVIDIRANA)

Članak 11. *Pravo na zaštitu zdravlja*

Sciljem osiguranja djelotvornog ostvarivanja prava na zaštitu zdravlja, ugovorne stranke obvezuju se, same ili u suradnji s javnim ili privatnim organizacijama, poduzeti odgovarajuće mjere kojima trebaju, *inter alia*:

- 1) u najvećoj mogućoj mjeri ukloniti uzroke lošeg zdravlja;
- 2) osigurati savjetodavne i obrazovne pogodnosti za unapređivanje zdravlja i poticanje individualne odgovornosti po pitanju zdravlja;
- 3) u najvećoj mogućoj mjeri spriječiti epidemijske, endemske i druge bolesti, kao i nesretne slučajeve.

Članak 12. *Pravo na socijalnu sigurnost*

S ciljem osiguranju djelotvornog ostvarivanja prava na socijalnu sigurnost, ugovorne stranke se obvezuju da će:

1. uspostaviti ili održavati sustav socijalne sigurnosti,
2. održavati sustav socijalne sigurnosti na zadovoljavajućoj razini, barem na onoj koja je potrebna za ratifikaciju Europskog kodeksa socijalne sigurnosti,
3. nastojati postupno podići sustav socijalne sigurnosti na višu razinu;
4. poduzeti korake, sklapanjem odgovarajućih bilateralnih i multilateralnih sporazuma ili na drugi način i, ovisno o uvjetima postavljenim u takvim sporazumima, osigurati:
 - a) jednako postupanje s državljanima drugih ugovornih stranaka s postupanjem prema vlastitim državljanima u pogledu prava na socijalnu sigurnost, uključujući zadržavanje pogodnosti koje proizlaze iz zakonodavstva o socijalnoj sigurnosti, kakva god kretanja zaštićene osobe mole poduzeti između teritorija ovih zemalja.

Članak 13. *Pravo na socijalnu i medicinsku pomoć*

S ciljem osiguranja djelotvornog ostvarivanja prava na socijalnu i medicinsku pomoć, ugovorne stranke obvezuju se da će:

1. osigurati svakoj osobi koja nema dostatna sredstva za život i koja nije u stanju osigurati ta sredstva vlastitim naporima ili iz drugih izvora, naročito povlastice iz sheme socijalne sigurnosti, dobivanje odgovarajuće pomoći i, u slučaju bolesti, pomoći koja joj je potrebna;
2. osigurati da osobe koje dobivaju pomoć iz prethodnog stavka neće po toj osnovi trpjeti bilo kakvo smanjivanje svojih političkih ili socijalnih prava;
3. osigurati svakoj osobi, posredstvom odgovarajuće javne ili privatne službe, dobivanje savjeta i osobne pomoći koji su joj potrebni radi sprečavanja, otklanjanja ili ublažavanja osobne ili obiteljske oskudice;
4. primjenu odredaba iz stavaka 1., 2. i 3. ovoga članka, na ravnopravnoj osnovi prema svojim državljanima i državljanima drugih ugovornih stranaka koji zakonito borave na tom teritoriju, u skladu s obvezama iz Europske konvencije o socijalnoj i medicinskoj pomoći, potpisanoj u Parizu 11. prosinca 1953. godine.

Članak 14. ***Pravo na pogodnosti iz službe socijalne skrbi***

S ciljem osiguranja djelotvornog ostvarivanja prava na pogodnosti iz socijalne skrbi, ugovorne stranke obavezuju se da će:

1. unapređivati ili osigurati službe koje, metodama socijalnog rada, mogu doprinijeti socijalnoj skrbi i razvoju pojedinaca i skupina u zajednici i njihovoj prilagodbi društvenoj sredini;
2. poticati sudjelovanje pojedinaca i dobrovoljnih ili drugih organizacija u uspostavi i održavanju takvih službi.

Članak 15. ***Pravo osoba s invaliditetom na neovisnost, socijalnu integraciju i sudjelovanje u životu zajednice***

S ciljem osiguranja djelotvornog ostvarivanja prava osoba s invaliditetom, bez obzira na njihovu dob ili vrstu invaliditeta, na neovisnost, društvenu uključenost i sudjelovanje u životu zajednice, ugovorne stranke posebno se obvezuju da će:

1. poduzimati nužne mjere kako bi osigurale osobama s invaliditetom potrebno usmjerenje, obrazovanje i profesionalnu obuku unutar redovitih mehanizama kad god je to moguće ili, kad to nije moguće, uz pomoć specijaliziranih tijela, javnih ili privatnih;
2. unaprijediti njihov pristup zapošljavanju poduzimanjem svih mjera kojima se poslodavci potiču na zapošljavanje i zadržavanje u radnom odnosu osobe s invaliditetom u redovitoj radnoj sredini i na prilagodbu radnih uvjeta potrebama osoba s invaliditetom ili, kad tako nešto nije moguće zbog težine invaliditeta, organiziranjem ili stvaranjem posebne vrste zapošljavanja prilagođene težini invalidnosti. U određenim sličajevima takve mjere mogu obuhvatiti poseban raspored i službe podrške;
3. unaprijediti njihovu punu društvenu uključenost i sudjelovanje u životu zajednice, naročito takvim mjerama, uključujući i tehničku pomoć, koje imaju za cilj prevladati prepreke u sporazumjevanju i pokretljivosti i omogućiti pristup prijevozu, stambenom smještaju, kulturnim aktivnostima i razonodi.

Članak 23. *Pravo starijih osoba na socijalnu skrb*

S ciljem osiguranja djelotvornog ostvarivanja prava starijih osoba na socijalnu skrb, ugovorne stranke obvezuju se na usvajanje ili poticanje, izravno ili u suradnji s javnim i privatnim organizacijama, odgovarajućih mjera koje imaju za cilj omogućiti starijim osobama da ostanu punopravni članovi društva koliko god je to moguće:

a) osiguranjem primjerenih materijalnih sredstava koja im omogućuju pristojan život i aktivno sudjelovanje u javnom, društvenom i kulturnom životu;

b) pružanjem obavijesti o uslugama i pogodnostima koja stoje na raspolaganju starijim osobama, kao i o mogućnostima njihovog korištenja.

Člankom 15. **Europske socijalne povelje** propisano je da svaka osoba s invaliditetom ima pravo na neovisnost, društvenu uključenost i sudjelovanje u životu zajednice.

Bosna i Hercegovina potpisala je pojedine dijelove Europske socijalne povelje, ali nije članak 15., što predstavlja još jedan važan zadatak na putu pridruživanja Europskoj uniji.⁶

3.5. STANDARDNA PRAVILA ZA IZJEDNAČAVANJE MOGUĆNOSTI ZA OSOBE S INVALIDITETOM⁷

Bosna i Hercegovina prihvatila je *Standardna pravila za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom (u daljnjem tekstu: Standardna pravila)*. Tim temeljnim međunarodnim dokumentom propisana su pravila kojih se trebaju pridržavati države u osiguranju životnih uvjeta i ostvarivanju prava osoba s invaliditetom. Shodno odredbama Standardnih pravila, tijela vlasti na svim razinama obvezna su svakom građaninu osigurati ostvarivanje i zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda zajamčenih međunarodnim konvencijama.

3.5.1. Pravilo 2. Zdravstvena zaštita

1. Nadležne vlasti BiH, entiteta i Brčko Distrikta BiH trebaju osigurati učinkovitu zdravstvenu zaštitu osobama s invaliditetom.

2. Nadležne vlasti BiH, entiteta i Brčko Distrikta BiH trebaju raditi na stvaranju programa u kojima će raditi multidisciplinarni timovi stručnjaka sa svrhom ranog otkrivanja, dijagnosticiranja i tretmana oštećenja. Time se mogu spriječiti, umanjiti ili otkloniti invalidizirajući učinci. Takvim programima treba osigurati punu individualnost u sudjelovanju osoba s invaliditetom i njihovih obitelji, kao i sudjelovanje organizacija osoba s invaliditetom na razini planiranja metoda tretmana i njihovih vrednovanja.

3.5.2. Pravilo 15. Zakonodavstvo

⁶ Nacrt strategije za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom u FBiH 2010.-2014.

⁷ "Službeni glasnik BiH", broj 41/03.

1. Nadležne vlasti BiH, entiteta i Brčko Distrikta BiH odgovorne su za stvaranje zakonskih temelja za mjere kojima se ostvaruju ciljevi punog sudjelovanja i ravnopravnosti osoba s invaliditetom.

2. Zakoni u BiH koji sadrže prava i obveze građana trebaju sadržavati prava i obveze osoba s invaliditetom. Nadležne vlasti BiH, entiteta i Brčko Distrikta BiH obvezne su omogućiti osobama s invaliditetom uživanje njihovih prava, uključujući ljudska, građanska i politička prava na jednakoj osnovi kao i ostalim građanima. Nadležne vlasti BiH, entiteta i Brčko Distrikta BiH moraju se pobrinuti da organizacije osoba s invaliditetom budu uključene u stvaranje nacionalnog zakonodavstva koje se odnosi na prava osoba s invaliditetom, kao i u kontinuirano ocjenjivanje tog zakonodavstva.“

Okvirni dokument kojim se usmjerava djelovanje europskih zemalja u području invaliditeta je **Akcijski plan Vijeća Europe** za promicanje i puno sudjelovanje osoba s invaliditetom u društvu: **Unapređenje kvalitete života osoba s invaliditetom u Europi 2006.-2015.** Ovaj dokument sadrži smjernice za unapređenje važnih područja djelovanja od interesa za osobe s invaliditetom, kao što su: sudjelovanje u političkom i javnom životu, sudjelovanje u kulturnom životu, informacije i komunikacije, obrazovanje, profesionalna rehabilitacija, osposobljavanje i zapošljavanje, pristupačno okruženje, život u zajednici, zdravstvena zaštita, socijalna skrb, pravna zaštita, zaštita od nasilja i zlouporabe, istraživanje i razvoj, te podizanje svijesti.

Federacija Bosne i Hercegovine opredijelila se za to da te smjernice budu sastavnim dijelom Strategije za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom u Federaciji BiH 2010.-2014. te da na taj način doprinese integriranju europskih standarda u svoje zakonodavstvo i praksu.⁸

IV. ZAKONODAVSTVO U BIH

4.1. ZAKONODAVSTVO BOSNE I HERCEGOVINE

4.1.1. Ustav BiH

Člankom II. Ljudska prava i temeljne slobode propisano je da će Bosna i Hercegovina i oba entiteta osigurati najvišu razinu međunarodno priznatih ljudskih prava i temeljnih sloboda, da će se prava i slobode predviđene u Europskoj konvenciji za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda s njezinim protokolima izravno primjenjivati u Bosni i Hercegovini i imati prednost nad svim ostalim zakonima.

Uživanje tih prava osigurano je svim osobama na teritoriju Bosne i Hercegovine, bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi kao što je spol, rasa, boja, jezik, vjera, političko i drugo uvjerenje, nacionalno ili društveno podrijetlo, vezivanje za neku nacionalnu manjinu, imovina, rođenje ili drugi status.

⁸ Nacrt strategije za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom u FBiH 2010.-2014.

4.1.2. Zakon o zabrani diskriminacije⁹

Zakonom se osigurava zaštita, promicanje ljudskih prava i sloboda, stvaraju uvjeti za ostvarivanje jednakih prava i mogućnosti i uređuje sustav zaštite od diskriminacije po osnovi: rase, nacionalne pripadnosti, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog uvjerenja, nacionalnog ili društvenog podrijetla, imovnog stanja, članstva u sindikatu ili drugoj udruzi, obrazovanja, društvenog položaja, bračnog ili obiteljskog statusa, trudnoće i materinstva, dobi, zdravstvenog stanja, invaliditeta, genetskog naslijeđa, povezanosti s nacionalnom manjinom, rodnog identiteta, izražavanja ili spolne orijentacije, kao i po nekoj drugoj osnovi.

Zakon se primjenjuje na postupanje svih državnih institucija, entiteta, kantona i tijela Brčko Distrikta BiH, općinske institucije i tijela te pravne osobe s javnim ovlastima, kao i na postupanje svih pravnih i fizičkih osoba u svim područjima života, ali i na socijalnu skrb, skrb o obiteljima s djecom i skrb o osobama s invaliditetom¹⁰.

4.1.3. Okvirni zakon o osnovnom i srednjem obrazovanju u Bosni i Hercegovini¹¹

Kao opći ciljevi obrazovanja zakonom su propisani: osiguranje optimalnog razvoja svake osobe, uključujući i one s posebnim potrebama, u skladu s njihovom dobi, mogućnostima i duševnim i tjelesnim sposobnostima, te osiguranje jednakih mogućnosti za obrazovanje i mogućnost izbora na svim stupnjevima obrazovanja, bez obzira na spol, rasu, nacionalnu pripadnost, društveno i kulturno podrijetlo i status, obiteljski status, vjeroispovijest, psihofizičke i druge osobine ličnosti...¹²

U pristupu djece obrazovanju škola ne smije diskriminirati, po bilo kojoj osnovi, djecu s posebnim potrebama.¹³

4.1.4. Okvirni zakon o visokom obrazovanju u BiH¹⁴

Pristup visokom obrazovanju neće biti ograničen, izravno ili neizravno, po bilo kojoj stvarnoj ili pretpostavljenoj osnovi, kao što su: spol, rasa, seksualna orijentacija, tjelesni ili drugi nedostatak, bračno stanje, boja kože, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, etničko ili socijalno podrijetlo, povezanost s nekom nacionalnom zajednicom, imovina, rođenje, dob ili neki drugi status.¹⁵

4.2. ZAKONODAVSTVO FEDERACIJE BIH

⁹ „Službeni glasnik BiH“, broj 59/09.

¹⁰ Članak 6.

¹¹ „Službeni glasnik BiH“, broj 18/03.

¹² Članak 3.

¹³ Članak 35.

¹⁴ „Službeni glasnik BiH“, br. 59/07 i 59/09.

¹⁵ Članak 7.

4.2.1. Ustav Federacije BiH

U Ustavu Federacije BiH utvrđeno je da će Federacija BiH osigurati primjenu najvišeg stupnja međunarodno priznatih prava i sloboda utvrđenih u dokumentima navedenim u Aneksu Ustava, a nadležnosti u pogledu ostvarivanja socijalne skrbi i zdravstvene zaštite podijeljene su između federalne vlasti i kantona.

4.2.2. Zakon o federalnim ministarstvima i drugim tijelima federalne uprave¹⁶

Propisano je da Federalno ministarstvo rada i socijalne politike obavlja upravne, stručne i druge zakonom utvrđene poslove koji se odnose na nadležnosti Federacije iz područja: socijalne politike, rada, mirovinskog i invalidskog osiguranja¹⁷.

4.2.3. Zakon o radu¹⁸

Člankom 5. Zakona propisano je da osoba koja traži posao, kao i osoba koja se zaposli, ne može biti stavljena u nepovoljniji položaj zbog rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja, nacionalnog ili društvenog podrijetla, imovnog stanja, rođenja ili kakvog drugog statusa, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva ili nečlanstva u sindikatu, te tjelesnih i duševnih teškoća.

Zaposlenik kome prestane radni odnos prijavom službi za zapošljavanje ***ostvaruje pravo na zdravstvenu zaštitu u slučaju bolesti i invalidnosti, pravo na materijalno osiguranje i druga prava za vrijeme nezaposlenosti***¹⁹.

Kada kod zaposlenika, prema ocjeni zdravstvene ustanove, ***postoji smanjena radna sposobnost ili neposredna opasnost od nastanka invalidnosti, poslodavac mu je dužan*** u pisanom obliku ***ponuditi druge poslove*** za koje je zaposlenik sposoban, a u slučajevima kada je pretrpio ozljedu na radu ili obolio od profesionalne bolesti, ima prednost pri stručnom obrazovanju, osposobljavanju i usavršavanju koje organizira poslodavac²⁰.

Poslodavac može, samo uz prethodnu suglasnost vijeća zaposlenika, otkazati ugovor o radu zaposleniku kod kojega postoji smanjena radna sposobnost ili neposredna opasnost od nastanka invalidnosti²¹.

4.2.4. Zakon o posredovanju u zapošljavanju i socijalnoj sigurnosti nezaposlenih osoba²²

¹⁶ „Službene novine FBiH“, br. 58/02, 19/03, 38/05, 2/06 8/06 i 61/06.

¹⁷ Članak 11.

¹⁸ „Službene novine FBiH“, br. 43/99, 32/00 i 29/03.

¹⁹ Članak 8., *idem*.

²⁰ Članak 66.

²¹ Članak 67.

²² „Službene novine FBiH“, br. 55/00, 41/01, 22/05 i 9/08.

Predviđene su mjere osiguranja i zaštite osoba s invaliditetom i propisuje se prednost pri njihovom zapošljavanju.

4.2.5. Zakon o zdravstvenom osiguranju²³

Propisano je da su osiguranici korisnici mirovina i korisnici prava na profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje prema propisima o mirovinskom i invalidskom osiguranju Federacije BiH, kao i osobe s prebivalištem na teritoriju Federacije kojima je priznato svojstvo ratnog, mirnodopskog i civilnog invalida rata, odnosno status korisnika obiteljske invalidnine suglasno pozitivnim propisima, ako nisu zdravstveno osigurane po drugoj osnovi²⁴.

4.2.6. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom²⁵

Članak 1.

Zakonom se uređuje profesionalna rehabilitacija, osposobljavanje i zapošljavanje osoba s invaliditetom sa smanjenom radnom sposobnošću, osnivanje i djelatnost ustanova, gospodarskih društava i drugih pravnih osoba koje se bave profesionalnom rehabilitacijom i zapošljavanjem osoba s invaliditetom, osnivanje i rad Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom, druga pitanja u vezi s profesionalnom rehabilitacijom, osposobljavanjem i zapošljavanjem osoba s invaliditetom.

Članak 9.

Profesionalnu rehabilitaciju čine mjere i aktivnosti koje se izvode s ciljem osposobljavanja osoba s invaliditetom za odgovarajući posao, zapošljavanja, zadržavanja posla i napredovanja u njemu ili promjene zanimanja.

4.2.7. Zakon o osnovama socijalne skrbi, skrbi o civilnim žrtavama rata i skrbi o obiteljima s djecom²⁶

Članak 12.

Korisnici socijalne skrbi, u smislu ovoga Zakona, jesu osobe koje se nalaze u stanju socijalne potrebe ... 5) osoba s invaliditetom i osobe ometene u tjelesnom ili duševnom razvoju...

²³ „Službene novine FBiH“, br. 30/97, 7/02 i 70/08.

²⁴ Članak 19.

²⁵ „Službene novine FBiH“, broj 9/10.

²⁶ „Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09.

Članak 14.

Osoba s invaliditetom i osobe ometene u tjelesnom i duševnom razvoju, u smislu članka 12. stavak 1. točka 5) ovoga Zakona, jesu djeca i odrasle osobe koje su: slijepe i slabovide, gluhe i nagluhe, s poremećajima u govoru i glasu, s tjelesnim oštećenjima i trajnim smetnjama u tjelesnom razvoju, sa smetnjama u duševnom razvoju (lakog, umjerenog, težeg i teškog stupnja), s kombiniranim smetnjama (višestruko ometene u razvoju).

Član 18.b

Radi ostvarivanja prava utvrđenih ovim Zakonom, osobe s invaliditetom razvrstavaju se prema utvrđenom postotku oštećenja organizma u dvije skupine, i to: I. skupina - osobe s invaliditetom sa 100% oštećenja organizma, II. skupina - osobe s invaliditetom s 90% oštećenja organizma.

Član 18.d

...Osobe s invaliditetom koji je nastao nakon 65. godine života a kod kojih je, u skladu s mišljenjem Instituta, utvrđena potreba za korištenjem prava na dodatak za njegu i pomoć druge osobe, ovo pravo ostvaruju u skladu s kantonalnim propisom.

Članak 26.

Novčanu naknadu za pomoć i njegu druge osobe mogu ostvariti osobe iznad 65 godina života, ako su stare i nemoćne osobe kojima je zbog trajnih promjena u zdravstvenom stanju prijeko potrebna pomoć i njega druge osobe za zadovoljavanje njihovih osnovnih životnih potreba.

4.2.8. Zakon o zdravstvenoj zaštiti²⁷**Članak 12.**

Društvena briga za zdravlje, pod jednakim uvjetima, na teritoriju Federacije ostvaruje se osiguravanjem zdravstvene zaštite stanovništvu Federacije, kao i skupinama stanovništva koje su izložene povećanom riziku obolijevanja, zdravstvenom zaštitom osoba u vezi sa sprječavanjem, suzbijanjem, ranim otkrivanjem i liječenjem bolesti od većeg socijalno-medicinskog značaja, kao i zdravstvenom zaštitom socijalno ugroženog stanovništva.

Zdravstvena zaštita iz stavka 1. ovoga članka obuhvaća zdravstvenu zaštitu osoba s invaliditetom (točka 11.).

4.2.9. Zakon o mirovinskom i invalidskom osiguranju²⁸**Članak 1.**

²⁷ „Službene novine FBiH“, broj 46/10.

²⁸ „Službene novine FBiH“, br. 29/98, 49/00, 32/01, 73/05, 59/06 i 4/09.

Prema ovome Zakonu, obveznim mirovinskim i invalidskim osiguranjem osiguranicima se osiguravaju prava za slučaj invalidnosti, smrti i starosti.

Članak 22.

Invalidnost, u smislu ovoga Zakona, postoji kada osiguranik, zbog trajnih promjena u zdravstvenom stanju prouzročenih ozljedom na radu, profesionalnom bolešću, ozljedom izvan rada ili bolešću koje se ne mogu otkloniti liječenjem ili mjerama medicinske rehabilitacije, postane potpuno nesposoban za obavljanje poslova radnog mjesta na koje je bio raspoređen i koje je obavljao prije nastanka invalidnosti.

Članak 27.

Osiguranici kod kojih nastane invalidnost, ovisno o promijenjenoj radnoj sposobnosti, razvrstavaju se u dvije kategorije invalidnosti:

- u I. kategoriju invalidnosti razvrstavaju se osiguranici kod kojih nastane gubitak radne sposobnosti,
- u II. kategoriju invalidnosti razvrstavaju se osiguranici s promijenjenom radnom sposobnošću.

4.2.10. Zakon o pravima branitelja i članova njihovih obitelji²⁹

Članak 1.

Ovim Zakonom uređuju se: uvjeti, način i postupak ostvarivanja prava ratnih vojnih invalida i članova njihovih obitelji, članova obitelji poginulih, umrlih i nestalih branitelja (u daljnjem tekstu: obitelji poginulih, umrlih, nestalih branitelja) i razvojačenih branitelja, osoba zaslužnih u domovinskom ratu, kao i druga pitanja iz područja braniteljsko-invalidske zaštite.

Prava ratnog vojnog invalida su: osobna invalidnina, dodatak za njegu i pomoć druge osobe, ortopedski dodatak i druga prava iz Glave VI. ovoga Zakona.

U Federaciji BiH za ostvarivanje prava vojnih invalida i obitelji poginulih branitelja na snazi je veći broj zakona³⁰, dok je pitanje opsega i oblika zaštite prava civilnih žrtava rata, kao i način i uvjeti korištenja toga prava uređeno **Zakonom o osnovama socijalne skrbi, skrbi o civilnim žrtavama rata i skrbi o obiteljima s djecom**.³¹ Osobnosti toga zakona su:

²⁹ „Službene novine FBiH“, br. 33/04 i 56/05.

³⁰ Zakon o osnovnim pravima vojnih invalida i obitelji palih branitelja („Službeni list RBiH“, br. 2/92 i 13/94); Zakon o zaštiti pripadnika teritorijalne obrane i drugih branitelja Bosne i Hercegovine („Službeni list RBiH“, br. 4/92 i 13/94); Zakon o izuzetnom materijalnom osiguranju ratnih vojnih invalida i obitelji poginulih boraca („Službeni list RBiH“, br. 33/95 i 37/95); Zakon o pravima branitelja i članova njihovih obitelji („Službene novine FBiH“, br. 33/04 i 56/05); Zakon o posebnim pravima dobitnika ratnih priznanja i odličja i članova njihovih obitelji („Službene novine FBiH“, br. 70/05 i 61/06); Zakon o pravima razvojačenih branitelja i članova njihovih obitelji („Službene novine FBiH“, broj 61/06).

³¹ „Službene novine FBiH“, br. 36/99, 54/04, 39/06 i 14/09.

- zakonom se uređuje više pitanja iz područja socijalne skrbi, uključujući i osnove socijalne skrbi i skrb o obiteljima s djecom i civilnim žrtvama rata;
- izmjene i dopune zakona obavljene su više puta od njegovog donošenja, a bez donošenja njegovog pročišćenog teksta u znatnoj je mjeri otežana njegova praktična primjena;
- nedostatak dovoljno jasnih podzakonskih akata, posebice vezano uz Glavu III. Zakona, kojima se uređuje pitanje prava i statusa civilnih žrtava rata u FBiH;
- tekst određenih normi je nejasan i veoma konfuzan.

Ovakav normativni koncept utemeljen je na grupiranju različitih prava i različitih socijalnih kategorija u jedan zakonski tekst, što u znatnoj mjeri otežava pristup pravima civilnih žrtava rata.

Zakonom o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne skrbi, skrbi o civilnim žrtavama rata i skrbi o obiteljima s djecom³² kao posebna kategorija civilnih žrtava rata definirane su osobe koje su preživjele seksualno zlostavljanje i silovanje.

Centar za socijalni rad ili općinska služba za upravu kojoj su povjereni poslovi socijalne skrbi nadležni su za odlučivanje o pravima iz Zakona u prvome stupnju, prema mjestu prebivališta ili boravišta podnositelja zahtjeva, a o žalbama protiv prvostupanjskih rješenja odlučuje Federalno ministarstvo rada i socijalne politike.

Usvajanjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o osnovama socijalne skrbi, skrbi o civilnim žrtavama rata i skrbi o obiteljima s djecom³³ prava su izgubile sve osobe s invalidnošću manjom od 90% a, prema podacima iz medija, ta prava je izgubilo oko 60.000 osoba. Za preostale kategorije sada se provodi postupak revizije. Kako se ombudsmanima obratio veliki broj stranaka na koje su se odrazile navedene izmjene i dopune Zakona, preliminarnom analizom izmjena i dopuna Zakona, a kojima su ukinuta ranije stečena prava osoba s invaliditetom, može se zaključiti sljedeće:

- Osobama s invaliditetom koji je nastao nakon 65. godine života ukinuto je pravo na dodatak za njegu i pomoć druge osobe i propisano da se to pravo ostvaruje u skladu s kantonalnim propisom, a također im je ukinuto i pravo na osobnu invalidninu, bez obzira na postotak oštećenja organizma, sve dok se ne provede postupak revizije. Analiza prijavljenih slučajeva Instituciji ombudsmana ukazuje na to da revizije nisu okončane ni u razdoblju duljem od godinu dana, a nema ni naznaka da je i jedan kanton u Federaciji BiH, od njih 10, donio propise na temelju kojih će se ostvarivati ova prava niti je planirao sredstva za ovu namjenu. Na osnovi navedenoga može se zaključiti da su sve stare i iznemogle osobe s invaliditetom lišene svake mogućnosti osiguranja bilo kakve skrbi društva i osiguranja normalnih uvjeta za život i zdravlje, te prepuštene same sebi ako nemaju članove obitelji koji bi o njima brinuli.
- Za kategoriju rizičnih skupina, u koje spadaju i invalidi i stare osobe, postoji veoma nizak stupanj razumijevanja i osjetljivosti nadležnih tijela na svim razinama vlasti, a na što ukazuje i činjenica da je Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom u FBiH³⁴ usvojen tek u veljači 2010. godine.

³² „Službene novine FBiH“, broj 39/06.

³³ „Službene novine FBiH“, broj 14/09.

³⁴ „Službene novine FBiH“, broj 9/10.

Usvajanjem Zakona o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom u FBiH definirani su pojam osoba s invaliditetom, smanjena radna sposobnost, zapošljavanje tih osoba na otvorenom tržištu rada i osnivanje Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom. Time je realizirana obveza naše zemlje iz Standardnih pravila Ujedinjenih naroda za izjednačavanje mogućnosti osoba s invaliditetom, a tek će se vidjeti kako će teći primjena u praksi.

4.3. ZAKONODAVSTVO U REPUBLICI SRPSKOJ

4.3.1. Ustav Republike Srpske

Ustavom Republike Srpske jamči se zaštita ljudskih sloboda i prava u skladu s međunarodnim normama. Uživanje ljudskih prava i sloboda jamči se svima bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, a u slučaju različitosti odredaba o pravima i slobodama između Ustava RS-a i Ustava BiH, primjenjuju se one odredbe koje su povoljnije za pojedinca.

4.3.2. Zakon o zdravstvenoj zaštiti³⁵

Članak 8.

(1) Na razini Republike osigurava se zdravstvena zaštita pod jednakim uvjetima, populacijskim i nozološkim skupinama od posebnog socijalno-medicinskog značaja.

(2) Zdravstvena zaštita iz stavka (1) ovoga članka obuhvaća:

g) osobe s invaliditetom,

e) korisnike prava iz propisa kojima se uređuje područje prava branitelja, vojnih invalida i obitelji branitelja obrambeno-domovinskog rata i zaštitu civilnih žrtava rata...

4.3.3. Zakon o radu³⁶

Članak 5.

Radnik, kao i osoba koja traži zaposlenje, ne može biti stavljen u neravnopravan položaj u ostvarivanju prava po osnovi rada i prava na zapošljavanje zbog rase, nacionalne pripadnosti, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog ili drugog mišljenja i uvjerenja, društvenog podrijetla, imovnog stanja,

³⁵ „Službeni glasnik RS“, br. 18/99, 58/01 i 62/02.

³⁶ „Službeni glasnik RS“, br. 38/00, 40/00, 47/02, 38/03 i 66/03.

članstva ili nečlanstva u sindikatu ili političkoj organizaciji, tjelesnog i duševnog zdravlja i drugih obilježja koja nisu u neposrednoj vezi s prirodom radnog odnosa.

Članak 74.

Poslodavac je dužan sve zaposlene radnike prijaviti na zdravstveno osiguranje, mirovinsko-invalidsko osiguranje i osiguranje od nezaposlenosti, u skladu sa zakonom, te ih kolektivno osigurati od nesreće na poslu kod odgovarajuće organizacije za osiguranje.

4.3.4. Zakon o mirovinskom i invalidskom osiguranju³⁷

Članak 2.

Obveznim mirovinskim i invalidskim osiguranjem osiguravaju se, po osnovi rada i na načelima uzajamnosti i solidarnosti, prava za slučaj starosti, smanjenja i gubitka radne sposobnosti i smrti osiguranika, u skladu s ovim Zakonom, radi osiguranja socijalne sigurnosti osiguranih osoba i članova njihove obitelji.

Članak 20.

Sredstva za ostvarivanje prava iz mirovinskog i invalidskog osiguranja osiguravaju se uplatom doprinosa i iz drugih izvora utvrđenih ovim Zakonom.

Doprinosi za mirovinsko i invalidsko osiguranje utvrđuju se tako što se ostvarenim doprinosima, zajedno s ostalim prihodima, osigurava izvršavanje obveza Fonda utvrđenih zakonom.

4.3.5. Zakon o pravima boraca, vojnih invalida i obitelji poginulih boraca, obrambeno-domovinskog rata Republike Srpske³⁸

Članak 1.

Ovim zakonom uređuju se uvjeti, način i postupak utvrđivanja statusa i prava branitelja, ratnih i mirnodopskih vojnih invalida i članova obitelji poginulih, umrlih i nestalih branitelja obrambeno-domovinskog rata, članova obitelji umrlih vojnih invalida, članova obitelji poginulog ili umrlog vojnika na služenju vojnog roka i osobe u pričuvnom sastavu, način ostvarivanja prava, način osiguranja novčanih sredstava te druga pitanja od značaja za ostvarivanje prava propisanih ovim zakonom.

4.3.6. Zakon o zaštiti civilnih žrtava rata³⁹

³⁷ „Službeni glasnik RS”, br. 106/05 – pročišćeni tekst, 20/07, 33/08, 1/09, 71/09, 106/09 i 118/09.

³⁸ „Službeni glasnik RS”, br. 55/07, 59/08 i 118/09.

³⁹ „Službeni glasnik RS”, broj 24/10 – pročišćeni tekst.

Članak 9.

Pravo na civilnu invalidninu stječu civilne žrtve rata ukoliko je kod njih nastupilo oštećenje organizma od 60% do 100%.

Mjesečni iznos civilne invalidnine određuje se u postotku od osnovice i prema stupnju oštećenja organizma.

U Republici Srpskoj, kao i u Federaciji BiH, na se različit način tretiraju prava vojnih (ratnih) invalida i prava civilnih žrtava rata.

Prava vojnih invalida i obitelji poginulih branitelja uređena su **Zakonom o pravima boraca, vojnih invalida i obitelji poginulih boraca obrambeno-domovinskog rata Republike Srpske**⁴⁰ koji poznaje dvije kategorije vojnih invalida – ratne vojne invalide i mirnodopske vojne invalide.

Republika Srpska je pitanje oblika i opsega prava zaštite civilnih žrtava rata, kao i način i uvjete uživanja toga prava, **uredila Zakonom o zaštiti civilnih žrtava rata**.⁴¹ Osnovnim tekstom Zakona ostvarivanje prava civilnih žrtava rata ograničeno je na rok od pet godina od dana početka primjene Zakona, odnosno od dana kada je osoba zadobila oštećenje organizma ili je ubijena, poginula, umrla ili nestala.

Zbog ovakve odredbe, određenom broju civilnih žrtava rata bilo je onemogućeno podnošenje zahtjeva za ostvarenje prava. Bilo je to razlogom za donošenje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti civilnih žrtava rata⁴² kojim su stavljene izvan snage odredbe kojima je ostvarenje prava civilnih žrtava rata bilo ograničeno utvrđenim rokom, te je dana mogućnost civilnim žrtvama rata koje do tada nisu podnijele zahtjev da to mogu učiniti do 31. prosinca 2007. godine. I naknadno utvrđeni rok od šest mjeseci, zbog svoje kratkoće, nije bio dovoljan da sve osobe koje polažu pravo na podnošenje zahtjeva to i učine, jer je veliki broj osoba raseljen po cijelome svijetu, a informacija o izmjenama i rokovima nije transparentna niti na prikladan način učinjena dostupnom javnosti. Iz tog su razloga ombudsmani zabrinuti time što ove izmjene nisu imale stvarnu namjeru omogućiti civilnim žrtvama rata ostvarivanje i zaštitu prava utvrđenih zakonom.

4.3.7. Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida⁴³

U Republici Srpskoj usvojen je *Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju invalida*. Taj je zakon usklađen s odgovarajućim međunarodnim dokumentima, a prije svega s UN-ovim Standardnim pravilima za izjednačavanje mogućnosti za invalide⁴⁴ i UN-ovom Konvencijom br. 159 o profesionalnoj rehabilitaciji i zapošljavanju invalida.

⁴⁰ „Službeni glasnik RS“, br. 46/04, 53/04 i 20/07.

⁴¹ „Službeni glasnik RS“, br. 25/93, 32/94, 37/07 i 60/07.

⁴² „Službeni glasnik RS“, broj 60/07 od 11. srpnja 2007.

⁴³ „Službeni glasnik RS“, broj 98/04, stupio na snagu 19. 11. 2004., broj 54/09 – pročišćeni tekst.

⁴⁴ Pravilo 6. *Obrazovanje* i pravilo 7. *Zapošljavanje*.

Ministarstvo zdravlja i socijalne skrbi Republike Srpske izradilo je *Strategiju za unapređenje društvenog položaja osoba s invaliditetom u Republici Srpskoj za razdoblje od 2010. do 2015. godine*⁴⁵, koja je utemeljena na osiguranju jednakih životnih mogućnosti i udovoljavanju specifičnim potrebama osoba s invaliditetom. Jedan od osnovnih ciljeva u Strategiji je: osigurati poštivanje prava osoba s invaliditetom u domaćem zakonodavstvu primjenom načela proizašlih iz međunarodnih dokumenata; osigurati koordinaciju i institucionalno praćenje primjene postojećih zakona kojima se uređuju prava osoba s invaliditetom; ujednačiti zakonska rješenja po pitanju ocjene invalidnosti u različitim sustavima kako bi se postigla jednakopravnost svih osoba s invaliditetom; poticati i provoditi različita istraživanja iz područja invalidnosti i omogućiti osobama s invaliditetom aktivno sudjelovanje u radu političkih stranaka, političkom životu i procesima odlučivanja na svim razinama; poticati stambeno zbrinjavanje tih osoba; uspostaviti jedinstvene standarde u određivanju minimalne razine socijalne sigurnosti za osobe s invaliditetom; poboljšati uvjete i kvalitetu zbrinjavanja osoba s invaliditetom u ustanovama socijalne skrbi; uskladiti zakonske propise iz područja socijalne skrbi s ciljevima i stavovima iz Konvencije o pravima osoba s invaliditetom; razvijati službe za podršku ovim osobama; podizati razinu informiranosti osoba s invaliditetom o mogućnostima organiziranja i obavljanja usluga socijalne skrbi u njihovim lokalnim zajednicama; osigurati jednak pristup uslugama zdravstvene zaštite osobama s invaliditetom, bez obzira na spol, dob, podrijetlo ili stupanj invaliditeta; osigurati stalnu edukaciju medicinskog osoblja i drugih stručnjaka u sustavu zdravstvene zaštite o specifičnostima invaliditeta; uvesti procjenu invalidnosti po modelima Međunarodne klasifikacije rada i Kvebeške klasifikacije, te drugim modelima procjene invalidnosti; stvarati preduvjete za osnivanje poduzeća i ostalih organizacijskih oblika za zapošljavanje invalida; unaprijediti partnerstvo i dijalog javnog, nevladinog i privatnog sektora u području zapošljavanja i socijalne rehabilitacije osoba s invaliditetom, unaprijediti rad nastavnika, odgajatelja i drugih koji rade s djecom i učenicima sa smetnjama u razvoju; unaprijediti uvjete studiranja za studente s invaliditetom itd.⁴⁶

Što se tiče **socijalne skrbi**⁴⁷, prevladavaju mjere usmjerene na novčanu potporu i institucionalno zbrinjavanje, dok nisu razvijene službe za socijalne usluge i uglavnom nisu sustavno uređene. U većini slučajeva, postojeći kadar i institucionalni mehanizmi neodgovaraju potrebama. Iako je posljednjih godina došlo do poboljšanja stanja u kadrovskoj strukturi zaposlenika centara za socijalni rad, i dalje postoji potreba za stručnim kadrom, osobito socijalnim djelatnicima i psiholozima. Također je došlo do poboljšanja u smislu prostorne i tehničke opremljenosti centara za socijalni rad, ali i dalje ne raspolažu dovoljnim brojem terenskih vozila. Problem je i neriješena dostupnost njihovih prostorija osobama s invaliditetom. Također, u ustanovama socijalne skrbi profesionalna struktura zaposlenika nije usklađena s potrebama stručnih usluga koje treba pružiti korisnicima, a neodgovarajući je i omjer stručnih i ostalih djelatnika. U pojedinim ustanovama postoji nesrazmjer između broja korisnika i broja zaposlenika. U 2007., 2008. i 2009. godini Ministarstvo zdravlja i socijalne skrbi RS-a provodilo je stručne nadzore u ustanovama socijalne skrbi i utvrdilo niz nepravilnosti u stručnom tretmanu korisnika. Za prevladavanje utvrđenih nedostataka potrebno je jačati profesionalnu strukturu zaposlenika, podržati stručne timove i razvijati multidisciplinarni pristup u radu. Iznos novčanih davanja nedostatan je za stvarne potrebe

⁴⁵ Strategija za unapređenje društvenog položaja osoba s invaliditetom u Republici Srpskoj za razdoblje od 2010. do 2015. godine

⁴⁶ *Idem.*

⁴⁷ *Idem.*

osoba s invaliditetom i njihovih obitelji. U zajednici nije razvijen alternativni oblik zbrinjavanja, a tamo gdje jest, ograničenog je kapaciteta i nije dostupan svim osobama s invaliditetom.⁴⁸

Što se tiče **zdravstvene zaštite**⁴⁹ osoba s invaliditetom, javlja se diskriminacija po uzroku invaliditeta, neodgovarajuća organizacija i opremljenost zdravstvenih ustanova, neodgovarajuća obučenost medicinskog osoblja, nedostatak kontrole kvalitete obavljenih zdravstvenih usluga, arhitektonske barijere kao zapreka pristupu zdravstvenim ustanovama itd. Većina ustanova za medicinsku rehabilitaciju su slabo opremljene i nemaju dovoljno obučeno osoblje za specifične potrebe osoba s invaliditetom.

Osobe s invaliditetom ostvaruju pravo na ortopedska, tiflotehnička i druga pomagala na temelju podzakonskih propisa iz područja zdravstvenog osiguranja, a tu se **javlja diskriminacija po uzroku nastanka i vrsti invaliditeta, kao i prebivalištu**, pri čemu se pravo na isto pomagalo ostvaruje ili ne ostvaruje pod jednakim uvjetima. Pomagala koja se mogu nabaviti posredstvom Fonda zdravstvenog osiguranja uglavnom su neodgovarajuća i ne prate tehnička postignuća. Prilikom nabave pomagala, udjel Fonda je neujednačen i nedovoljan za kvalitetna pomagala, dok je osobni udjel osiguranika-osobe s invaliditetom veliki. Rokovi za korištenje pomagala uglavnom su predugi ili „trajni”. Korisnici najčešće nemaju pravo na odabir proizvođača i kvalitete pomagala. Nedostupnost odgovarajućih pomagala dovodi do još veće izolacije, nemogućnosti korištenja preostalih sposobnosti i njihovog neravnopravnog sudjelovanja u svim oblicima javnog i privatnog života.

Posebnu pozornost valja posvetiti tome da osobama s invaliditetom treba osigurati jednak opseg, kvalitetu i standard zdravstvenih i rehabilitacijskih usluga koje se pružaju ostalim građanima. Osim usluga fizikalne rehabilitacije, potrebno je definirati i banjsko-rekreativne programe za osobe s invaliditetom i njihove obitelji. U području zaštite mentalnog zdravlja također treba promicati multidisciplinarni i interdisciplinarni timski rad i pozitivan stav prema osobama s invaliditetom.

4.4. ZAKONODAVSTVO U BRČKO DISTRIKTU BIH

4.4.1. Zakon o socijalnoj skrbi Brčko Distrikta BiH⁵⁰

Članak 19.

Invalidnom osobom smatra se odrasla osoba kod koje, uslijed tjelesnih ili duševnih nedostataka, postoji potpuna ili djelomična nesposobnost za rad.

Članak 28.

Prava u socijalnoj skrbi u smislu ovoga Zakona su:

1. usluge socijalnog i drugog stručnog rada;
2. novčana i druga materijalna pomoć;

⁴⁸ Strategija unapređenja društvenog položaja osoba s invaliditetom u Republici Srpskoj za razdoblje 2010.-2015. godine

⁴⁹ *Idem.*

⁵⁰ „Službeni glasnik BDBiH”, br. 1/03, 4/04, 19/07 i 2/08.

3. osposobljavanje za život i rad maloljetnih osoba s posebnim potrebama i odraslih invalidnih osoba;
4. smještaj u ustanovu socijalne skrbi ili u drugu obitelj;
5. kućna njega i pomoć u kući.

4.4.2. Zakon o dopunskim pravima obitelji poginulih branitelja i ratnih vojnih invalida⁵¹

Članak 1.

Ovim Zakonom uređuju se dopunska prava obitelji poginulih branitelja i ratnih vojnih invalida i članova njihovih obitelji, koja su u nadležnosti Brčko Distrikta BiH, na način da se propisuju prava kojima se osigurava odgovarajuća socijalna skrb stanovništva koje ovaj Zakon obuhvaća, te se utvrđuju uvjeti i postupak ostvarivanja tih prava.

4.4.3. Zakon o radu Brčko Distrikta BiH⁵²

Članak 4.

(1) Prema osobi koja traži zaposlenje, kao i prema osobi koja je zaposlena, ne smije se činiti diskriminacija po osnovi rase, boje kože, spola, jezika, vjere, političkog opredjeljenja, nacionalnog ili društvenog podrijetla, imovnog stanja, seksualnog opredjeljenja, rođenja ili neke druge okolnosti, članstva ili nečlanstva u političkoj stranci, članstva ili nečlanstva u sindikatu, te tjelesnih ili duševnih oštećenja u pogledu angažiranja, obuke, unapređivanja, uvjeta zapošljavanja, prestanka ugovora o radu ili drugih pitanja koja proizlaze iz radnog odnosa.

Članak 53.

Poslodavac ne može otkazati ugovor o radu zaposleniku koji je pretrpio ozljedu na radu ili je obolio od profesionalne bolesti, za vrijeme dok je privremeno nesposoban za rad.

Članak 111.

(1) Novčanom kaznom od 1.000,00 KM do 7.000,00 KM kaznit će se poslodavac-pravna osoba za svaki prekršaj predviđen ovim Zakonom ako:

...poslodavac otkáže ugovor o radu zaposleniku kod kojega postoji smanjena radna sposobnost ili neposredna opasnost od nastanka invalidnosti suprotno članku 56. ovoga Zakona...

4.4.4. Zakon o zdravstvenoj zaštiti Brčko Distrikta BiH⁵³

Članak 13.

⁵¹ „Službeni glasnik BDBiH“, broj 26/04.

⁵² „Službeni glasnik BDBiH“, br. 19/06, 19/07 i 25/08.

⁵³ „Službeni glasnik BDBiH“, br. 2/01, 19/07 i 2/08.

Mjere zdravstvene zaštite su:

...7. pružanje potpune (preventivne, terapijske i rehabilitacijske) zdravstvene zaštite vojnih invalida, civilnih žrtava rata i obitelji poginulih branitelja...

Članak 69.

(3) Zdravstveni djelatnici dužni su biti strpljivi, dostojanstveni i ljubazni s pacijentima i obavljati svoje dužnosti nepristrano i bez predrasuda u pogledu rase, boje kože, spola, vjeroispovijesti, nacionalnog podrijetla, invalidnosti, dobi, seksualnog opredjeljenja, društvenog ili ekonomskog statusa.

4.4.5. Zakon o zdravstvenom osiguranju Brčko Distrikta BiH⁵⁴

Članak 18.

U skladu s ovim Zakonom, osiguranici su:

...8. korisnici mirovina i invalidnine s prebivalištem na prostoru Distrikta, koji to pravo isključivo ostvaruju iz inozemnih mirovinsko-invalidskih osiguranja, ako međunarodnim ugovorom nije drukčije određeno,

10. osobe s prebivalištem u Distriktu kojima je priznat status vojnog, mirnodopskog ili civilnog invalida rata ili status korisnika obiteljske invalidnine, u skladu s pozitivnim propisima, ako nisu osigurane po nekoj drugoj osnovi...

Članak 71.

Sredstva za financiranje prava iz obveznog zdravstvenog osiguranja osiguravaju se iz:

...3. doprinosa na mirovine, invalidnine i druge naknade iz mirovinsko-invalidskog osiguranja...

Analizom zakonodavnog okvira za ostvarivanje prava osoba s invaliditetom može se zaključiti da su u oba entiteta i Brčko Distriktu BiH doneseni zakoni koji na različit način tretiraju prava vojnih (ratnih) invalida i prava civilnih invalida i civilnih žrtava rata. Također je zabrinjavajući neujednačeni tretman istih kategorija osoba, ovisno isključivo o mjestu u kojem žive u BiH, pa su nadležna tijela u BiH obvezna, u skladu s međunarodnim standardima, osigurati puno uživanje prava osoba s invaliditetom na cijelome teritoriju BiH na načelima jednakosti i bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi.

V. STANJE U BIH

5.1. NEISPLAĆIVANJE DOSPJELIH NAKNADA PREMA PRAVOMOĆNOM RJEŠENJU⁵⁵

⁵⁴ "Službeni glasnik BDBiH", br. 1/02, 7/02, 19/07, 2/08 i 34/08,

⁵⁵ Predmeti: Ž-SA-02-502/10, Ž-SA-02-271/10, Ž-SA-02-254/10, Ž-SA-02-190/10, Ž-SA-02-83/19, Ž-SA-02-667/10, Ž-SA-02-655/10, Ž-SA-02-586/10, Ž-SA-02-584/10, Ž-SA-02-877/10, Ž-SA-02-834/10, Ž-SA-02-794/10, Ž-SA-02-1272/10, Ž-SA-02-793/10, Ž-SA-02791/10, Ž-SA-02-705/10, Ž-SA-02-1034/10, Ž-SA-02-996/10, Ž-SA-02-792/10 i Ž-SA-02-817/10.

Kako je već navedeno, najveći broj žalbi što ih je Institucija zaprimila odnosi se na neisplaćivanje dospjelih potraživanja korisnika prava u duljem razdoblju (od jedne do šest godina). Nakon što su dostavljene žalbe na izjašnjenje, Federalno ministarstvo rada i socijalne politike dostavljalo je vrlo slične odgovore, kao što su:

- „Izmjenama i dopunama Zakona⁵⁶, svim korisnicima koji ostvare prava prema odredbama ovoga Zakona, sredstva za priznata prava prioritetno se isplaćuju, s tim što se jedan raspoloživi dio novca usmjerava korisnicima koji su ostvarili prava prema tzv. starom zakonu. Prilikom opredjeljivanja za to koji korisnik ide na isplatu, uzima se datum priznavanja prava prema prvostupanjskom rješenju.“⁵⁷
- „Federalno ministarstvo rada i socijalne politike bez svoje krivnje nije u mogućnosti isplatiti dug prema svim korisnicima, jer isplata ovisi isključivo o raspoloživim novčanim sredstvima koja su osigurana u federalnom proračunu.“⁵⁸
- „Na to prvostupanjsko rješenje dana je suglasnost revizije, ali isplata naknada za priznata prava nije još izvršena iz razloga nedostatnih novčanih sredstava osiguranih u federalnom proračunu. Dug Federacije prema ovim korisnicima postoji, te je Vlada FBiH usvojila Zakon o dugu, kojim se predviđaju načini namire potraživanja podnositelja zahtjeva. Zakon još nije prošao parlamentarnu proceduru.“⁵⁹
- „U procesu budžetiranja za 2010. godinu predviđena su novčana sredstva za isplate naknada za prava koja su konstituirana prvostupanjskim rješenjima. Odredbama Zakona o izvršenju Proračuna, u isplatama se ne smije prekoračiti 1/12 pripadajućeg mjesečnog iznosa, a kriterij za odabir koje korisnike isplatiti u tom mjesecu je Operativni plan rada te ministarstva i datum podnošenja zahtjeva za isplatu.“
- „Federalno ministarstvo rada i socijalne politike zaprimilo je više od 60.000 predmeta potencijalnih korisnika u 2008. godini, te na isplatu zaostalih novčanih sredstava čeka još oko 25.000 korisnika. Iz navedenog razloga isplatu je nemoguće izvršiti u kraćim rokovima.“
- Imenovani je zahtjev za ostvarivanje prava podnio u prosincu 2007. godine, a na isplati se nalaze predmeti kod kojih je zahtjev podnesen u prosincu 2006. godine.“⁶⁰

Neki od podnositelja žalbi pokušali su ishoditi isplatu sudskim putem, ali su njihovi zahtjevi za ovrhu kod općinskih sudova odbijani. Zbog toga je održan konzultativni sastanak s predstavnicima Odjela za ovrhu pri Općinskom sudu Sarajevu koji su ukazali na različito tumačenje parničnih sudova i općenito sudova o ovom pravnom pitanju.

U postupku povodom priziva pred Ustavnim sudom BiH, pod br. AP-1111/04 i AP-1175/05, podnositelji priziva su na temelju donesenih rješenja podnijeli prijedloge za izvršenje radi naplate

⁵⁶ „Službene novine FBiH“, broj 14/09.

⁵⁷ Predmet: Ž-SA-02-254/10

⁵⁸ Predmeti: Ž-SA-02-271/10, Ž-SA-02-586/10, Ž-SA-02-655/10, Ž-SA-02-83/10, Ž-SA-02-190/10, Ž-SA-02-502/10, Ž-SA-02-877/10, Ž-SA-02-794/10, Ž-SA-02-792/10 i Ž-SA-02-791/10.

⁵⁹ Predmet: Ž-SA-02-190/10

⁶⁰ Predmet: Ž-SA-02-705/10

novčanog potraživanja protiv izvršenika Centra za socijalni rad. U oba je slučaja ***Općinski sud u Mostaru rješenjima, koja su potvrđena rješenjima Kantonalnog suda Mostar, odbio zahtjev kao neosnovan.***⁶¹

U jednom od priziva podnositeljica navodi da ono što ju najviše smeta, a zbog čega je i podnijela priziv, jest činjenica ***da ni nakon skoro šest godina od donošenja rješenja kojim su utvrđena njezina prava i pravo na invalidninu ona ne može ostvariti to svoje pravo.***

U obrazloženju jednog rješenja Kantonalni sud navodi „da je tijekom prvostupanjskog i drugostupanjskog postupka utvrđeno da Rješenje Centra za socijalni rad Mostar broj 07-41-108/99 od 24. kolovoza 1999. godine nije izvršna isprava u smislu članka 23. točka 2. Zakona o ovršnom postupku, pa se na temelju takvog rješenja ne može tražiti izvršenje. U konkretnom slučaju radi se o rješenju upravnog tijela kojim je utvrđeno određeno pravo stranke uz pripadajuću isplatu. U slučaju kada takvu isplatu ne vrši tijelo utvrđeno prema rješenju ili kada ono odbije izvršiti isplatu, ne može se na temelju takvog rješenja zahtijevati izvršenje, već oštećenik u parničnom postupku može tražiti utvrđivanje obveze na temelju priznatog prava, pa će tek tada takva presuda predstavljati izvršni naslov.

Usporedbom propisanih postupaka ostvarivanja prava prema Zakonu o pravima branitelja i članova njihovih obitelji u FBiH⁶² i Zakona o osnovama socijalne skrbi, skrbi o civilnim žrtavama rata i skrbi o obiteljima s djecom u FBiH utvrđeno je kako je člankom 39. Zakona o pravima branitelja i članova njihovih obitelji u FBiH propisano da rješenja o pravima na naknade iz toga zakona po službenoj dužnosti provodi nadležno prvostupanjsko tijelo, a prema odredbi članka 59. istoga zakona da se „na pitanja koja se odnose na provedbu, nasljedna prava i druga pitanja koja nisu regulirana ovim Zakonom primjenjuju važeći zakonski i podzakonski propisi”, dok takvih odredaba u Zakonu o osnovama socijalne skrbi, skrbi o civilnim žrtavama rata i skrbi o obiteljima s djecom u FBiH nema.

Ovakvi ***propusti predlagatelja zakona i zakonodavnih tijela*** ukazuju **na nepostojanje učinkovitog mehanizma koji bi korisnicima osigurao pravo na isplatu dospjelih, a neizmirenih potraživanja iz osnova osobne invalidnine i pravo na tuđu njeгу i pomoć, za što sredstva treba osigurati Vlada FBiH u proračunu za svaku kalendarsku godinu.**

5.2. NERJEŠAVANJE POVODOM ULOŽENIH ŽALBI⁶³

U biti, najveći broj prispjelih žalbi podnesen je ***zbog dužine trajanja postupka i neokončavanja postupka u razumnom roku***, što je u suprotnosti s odredbama Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

⁶¹ Prema stanovištu Kantonalnog suda Mostar, proizlazi da ***sudovi ne priznaju provođenje rješenja upravnih tijela kojima se određuje novčana naknada ili isplata.***

⁶² „Službene novine FBiH“, br. 33/04 i 56/05.

⁶³ Predmeti: Ž-SA-02-491/10, Ž-SA-02-162/10, Ž-SA-02-145/10, Ž-SA-02-690/10, Ž-SA-02-517/10, Ž-SA-02-840/10, Ž-SA-02-812/10, Ž-SA-02-812/10, Ž-SA-02-1041/10, Ž-SA-02-1040/10, Ž-SA-02-1226/10, Ž-SA-02-1190/10, Ž-SA-02-1150/10, Ž-SA-02-669/10, Ž-SA-02-1333/10, Ž-SA-02-1250/10 i Ž-SA-02-747/10.

U dostavljenim izjašnjenjima, **Federalno ministarstvo rada socijalne politike**, kao drugostupanjsko tijelo, za razloge dugotrajnosti postupaka navodi da **„je zaprimilo oko 20.000 žalbi, da tako veliki broj predmeta nije moguće završiti u predviđenim rokovima, te da je nemoguće predvidjeti za koliko vremena bi predmet povodom žalbe mogao biti okončan.“**⁶⁴

Zbog ovakvog odnosa Ministarstva, korisnici prava u stanju nemoći obraćaju se i medijima, koji nakon ispitivanja slučajeve objavljuju napise pod naslovom **„Povuci žalbu, Džemile“**⁶⁵.

U tekstu se navodi kako se čitatelji nemaju kome obratiti, jer ih dočekuju **„zatvorena vrata, vrata koja se zalupe pred njihovim nosom, vrata iza kojih čeka namrgođeno lice“**. Objavljena je zanimljiva priča gđe N.N., **„koja se žalila zbog oduzete tuđe njegoje i pomoći“ i kojoj poslije deset mjeseci nisu uplaćivane ni naknada ni invalidnina niti iznos za ortopedski dodatak**. Posve slučajno naišla je na jednu zaposlenicu Ministarstva koja se sažalila na nju i, moleći je za diskreciju, dala savjet izjavivši **„da ima neki zakon po kojemu sve dok vam ne riješe žalbu, nećete primati ništa, pa ni ono na što se niste žalili“**. Nakon što je dobila ovaj savjet i razmislila, povukla je žalbu i ubrzo je poštar opet počeo dolaziti na njezina vrata. Uskoro joj je isplaćen i zaostatak, zbog čega je, iako se odrekla svoga prava na tuđu njegu i pomoć, savjetovala Džemilu H. (iz naslova teksta) da učini isto.

5.3. ČEKANJE NA PROVEDBU VJEŠTAČENJA INSTITUTA ZA MEDICINSKO VJEŠTAČENJE ILI ULOŽENA ŽALBA NA OCJENU INSTITUTA⁶⁶

Postupak revizije traje neopravdano dugo, godinu dana i dulje, a u javnosti nema informacija o tome kada će se okončati, iako je Institut za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja (u daljnjem tekstu: Institut) osnovan kao ustanova od javnog značaja, što je obvezuje na poduzimanje mjera za informiranje građana o svim bitnim činjenicama koje se odnose na njezin rad, a osobito o načinu rješavanja pojedinačnih predmeta.

Institut bi, shodno odredbama Zakona o osnivanju, trebao raditi na načelima „jedinstvenih pravila postupka, jedinstvenih kriterija za medicinsko vještačenje i načela ekonomičnog i brzog vođenja postupka“⁶⁷.

Praksa nekih od okončanih revizija ukazuje na suprotno. Naime, osim dugotrajnog postupka, povodom nekih žalbi građana i poziva koje Institucija ombudsmana dobiva, centri za socijalni rad⁶⁸ na temelju nalaza Instituta donose rješenja kojima osobama koje su imale utvrđenu 100%-tnu invalidnost utvrđuju prestanak prava na osobnu invalidninu i tuđu njegu i pomoć, jer je vještačenjem utvrđeno da se radi o 60% ili 50% invalidnosti, pa osobe prema izmjenama i dopunama Zakona gube pravo.

Zabrinjavajuće je što je riječ o nalazu istoga tijela - Instituta, u kojemu je obavljeno i prethodno utvrđivanje odnosno vještačenje zdravstvenog stanja, pa se postavlja pitanje je li moguće da protekom 2-3 godine netko tko je bio 100%-tni invalid, zbog oboljenja ili oštećenja organizma, ozdravi ili mu izraste dio tijela koji je nedostajao. Nadalje, u obrazloženju rješenja nema razloga i egzaktnih podataka na temelju kojih je došlo do smanjenja stupnja invalidnosti, pa se dovodi u pitanje kompetentnost osoba

⁶⁴ Predmet: Ž-SA-02-812/10

⁶⁵ „Oslobođenje“ od 25. listopada 2010.

⁶⁶ Predmeti: Ž-SA-02-464/10, Ž-SA-02-54/10, Ž-SA-02-533/10, Ž-SA-02-519/10, Ž-SA-02-717/10, Ž-SA-02-924/10 i Ž-SA-02-533/10.

⁶⁷ Članak 9. Zakona o osnivanju Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja („Službene novine FBiH“, broj 70/07).

⁶⁸ Centri za socijalni rad na području Zeničko-dobojskog kantona.

koje ocjenjuju stanje, koje podliježu pritisku vlasti radi smanjenja broja korisnika, a sve u cilju smanjenja troškova u proračunu za ovu namjenu.

5.4. DRUGE OSNOVE⁶⁹

5.4.1. Diskriminacija

U objavljenom tekstu *Diskriminacija civilnih žrtava rata – Povratnici u RS-u ostaju bez invalidnine*⁷⁰ navodi se slučaj civilne žrtve rata, podrijetlom iz Prijedora, koja je dobila donaciju za obnovu svoga prijeratnog doma u Republici Srpskoj. Ako se odluči vratiti tamo, ostat će bez primanja, bez osobne invalidnine jer, *prema važećem Zakonu o osnovama socijalne skrbi, skrbi o civilnim žrtavama rata i skrbi o obiteljima s djecom u FBiH, nije propisano da se priznato pravo na osobnu invalidninu prenosi na osobe koje se iz FBiH vraćaju u RS.*

5.4.2. Stambeno zbrinjavanje i porezne olakšice

Bosna i Hercegovina nema strategiju stambenog zbrinjavanja osoba s invaliditetom, a pokušaji pojedinaca da svoje stambeno pitanje riješe kupovinom stana, podizanjem kredita, uz ostvarivanje poreznih olakšica - ostaju bezuspješni, jer u općinama i poreznim upravama nailaze na odgovore da takve olakšice jedino mogu ostvariti ratni invalidi⁷¹.

5.4.3. Stanje u ustanovama za zbrinjavanje osoba s mentalnim invaliditetom

Ombudsmeni su u razdoblju lipanj-kolovoz 2009. godine posjetili ustanove za zbrinjavanje mentalno invalidnih osoba u BiH u cilju sagledavanja stanja u ustanovama, o čemu je sastavljeno posebno izvješće⁷².

5.4.4. Institut za medicinsko vještačenje

Zakonom o osnivanju Instituta za medicinsko vještačenje zdravstvenog stanja⁷³, *Institut* je osnovan kao *ustanova za medicinsko vještačenje u FBiH* iz područja: mirovinskog i invalidskog osiguranja, socijalne skrbi, dječje i invalidske skrbi, skrbi o civilnim žrtavama rata, braniteljsko-invalidske skrbi, obrane i drugih područja.

⁶⁹ Predmeti: Ž-SA-02-335/10, Ž-SA-02-410/10, Ž-SA-02-1110/10, Ž-SA-02-918/10, Ž-SA-02-333/10 i Ž-SA-02-1024/10.

⁷⁰ „Oslobođenje“ od 2. studenoga 2010.

⁷¹ Predmet: Ž-SA-02-1371/10

⁷² Vidjeti internetsku stranicu Institucije ombudsmena: www.ombudsman.gov.ba

⁷³ „Službene novine FBiH“, broj 72/07.

Medicinskim vještačenjem ocjenjuje se konačno stanje organizma radi ostvarivanja prava u skladu sa zakonom. **Osnivač Instituta je Vlada FBiH, koja daje suglasnost na pravila Instituta, program rada i izvješće o radu, te cjenik usluga Instituta.**

Shodno Zakonu, Institut ima odjele za prvostupanjski postupak medicinskog vještačenja u: Bihaću, Mostaru, Sarajevu, Tuzli, Zenici, Travniku, Ljubuškom i Livnu, kao i odjele za drugostupanjski postupak medicinskog vještačenja čija su sjedišta u Sarajevu, Mostaru, Tuzli i Bihaću. Sjedište Odjela za drugostupanjski postupak je u Sarajevu, a svoj rad prema potrebi organizira tamo gdje ima prvostupanjskih predmeta.

Zakonom je propisano da Institut osigurava visok stupanj **profesionalnosti i ekonomičnosti prema korisnicima usluga** medicinskog vještačenja, te da troškovi medicinskog vještačenja u prvostupanjskom postupku padaju na teret nadležnih kantonalnih ministarstava, a u drugostupanjskom postupku troškove postupka snosi nadležno federalno ministarstvo.

Nadzor nad zakonitošću rada Instituta provode: Federalno ministarstvo rada i socijalne politike, Federalno ministarstvo zdravstva, Federalno ministarstvo za pitanja branitelja i invalida domovinskog rata, Federalno ministarstvo pravde i Federalno ministarstvo financija, svako iz svoje nadležnosti.

Iz podnesenih žalbi građana Instituciji ombudsmana može se zaključiti da u radu Instituta za medicinsko vještačenje iz Sarajeva, koji ocjenjuje invalidnost, postoji čitav niz nepravilnosti:

- **Primjetna su monopolska ponašanja Instituta.**
- **Institut nije popunjen stručnim kadrovima (nema zaposlenog psihologa).**
- **Stupanj invalidnosti ne utvrđuje se timskim radom, a ocjenu ne daje kolektivno stručno tijelo.**
- **Formiranje cijena i naplata usluga koje obavlja Institut nisu utemeljeni na zakonu (npr. usluge se naplaćuju i od civilnih žrtava rata, a od invalida se traži dodatno plaćanje troškova dva puta za potrebe medicinskog vještačenja – za prvostupanjski i drugostupanjski postupak).**
- **Institut utvrđuje stupanj tjelesnog ili duševog oštećenja izražen u postotcima, a ne ocjenjuje preostalu radnu sposobnost, moguću medicinsku rehabilitaciju i radno osposobljavanje osoba s invaliditetom.**
- **Kako je Institut jedina ustanova u FBiH koja je nadležna za ocjenu zdravstvenog stanja, a obavlja i eksterne usluge na temelju ugovora, osobe s invaliditetom predugo čekaju na ocjenu zdravstvenog stanja.**
- **Institut je prema zakonu bio dužan otvoriti odjel u Travniku, ali to do sada nije učinjeno.**
- **Cijene usluga Instituta su previsoke, jer se formiraju na ekonomskom načelu, što nije primjereno sadašnjoj situaciji i posebice nije primjereno mogućnostima osoba s invaliditetom da takve usluge plate.**

5.4.5. Neprimjenjivanje preporuka UN-ovih odbora

Bosna i Hercegovina je ratifikacijom međunarodnih konvencija i standarda, koje su sastavnim dijelom Ustava BiH, preuzela obvezu izvješćivanja UN-ovih odbora o primjeni i postignutom napretku u pojedinim područjima. Tako su u 2005. godini podnesena sva izvješća, nakon čijeg su razmatranja

donesene preporuke s konkretnim prijedlozima u cilju otklanjanja uočenih povreda prava i usklađivanja zakonodavstva s međunarodnim normama.

Odbor za ekonomska, socijalna i kulturna prava apelirao je na državu da **osigura pravedniju dodjelu postojećih sredstava za socijalnu skrb, osobito civilnim žrtvama rata, s ciljem smanjenja proturječnosti između proračuna za civilne i vojne žrtve rata.**

Odbor je također potaknuo državu da promiče usvajanje Zakona o izmjenama i dopunama Zakona osnovama socijalne skrbi, skrbi o civilnim žrtvama rata i skrbi o obiteljima s djecom, koji je tada bio u parlamentarnoj proceduri u FBiH i kojim je predviđen prijenos proračuna za socijalnu skrb o civilnim žrtvama rata i osobama s invaliditetom koje nisu povezane s oružanim sukobom s kantona na Federaciju, s ciljem ukidanja nejednakosti koje su rezultat različite dostupnosti sredstava u kantonima. Također je zatražio od države članice osiguranje da vlasti FBiH prošire prijenos proračuna na druge kategorije korisnika socijalne skrbi.

Istovjetnog je stajališta bio i Odbor za ljudska prava, prema kojemu država **mora osigurati žrtvama psihičkog mučenja dobivanje statusa civilne žrtve rata u oba entiteta, kao i da osobne invalidnine koje dobivaju civilne žrtve rata budu usklađene među entitetima i kantonima, te izjednačene s osobnim invalidninama branitelja sudionika rata.**

Država članica treba uključiti u svoje sljedeće periodično izvješće **ažurirane statističke podatke o broju žrtava psihičkog mučenja i/ili seksualnog nasilja koje primaju invalidnine**, te podatke razvrstati prema spolu, dobi, nacionalnosti i prebivalištu, kao i visini takvih naknada.⁷⁴

Odbor apelira na državu članicu da osigura dodjelu odgovarajućih sredstava iz cjelokupnih resursa entiteta, kantona i općina centrima za socijalnu skrb, te **povećanje broja socijalnih djelatnika, psihologa i drugog kvalificiranog osoblja tih centara**, kako bi se bolje odgovorilo na specifične potrebe djece bez roditeljske skrbi, nositeljica kućanstava, osoba s invaliditetom i žrtava trgovine ljudima, osobito žena i djece.

Kao što se može vidjeti iz ovoga Izvješća Institucije ombudmana, u ovome je području u znatnoj mjeri izostala realizacija predloženih preporuka odborâ, iako je prošlo razdoblje od pet godina od kada su razmatrana prethodna izvješća BiH.

Može se konstatirati da je došlo do pogoršanja stanja, kao i da su pojedina usvojena rješenja protivna nekim od predloženih preporuka. Tako nije **smanjena proturječnost između proračuna za civilne i vojne žrtve rata**. Usvojene izmjene Zakona o socijalnoj skrbi, skrbi o civilnim žrtvama rata i skrbi o obiteljima s djecom u FBiH iz 2009. godine dovele su do **toga da su prava izgubile sve osobe s invalidnošću manjom od 90%, a osobama s invaliditetom koji je nastao nakon 65. godine života ukinuto je pravo na dodatak za njegu i pomoć druge osobe te propisano da to pravo ostvaruju u skladu s kantonalnim propisom**, a također im je ukinuto i pravo na osobnu invalidninu, bez obzira na postotak oštećenja organizma, sve dok se ne provede postupak revizije. Tako su već godinu dana osobe s invaliditetom uskraćene za ionako minorna materijalna primanja koja su imale, a koja su velikoj većini bila jedini izvor prihoda.

⁷⁴ CCPR/C/BIH/CO/1, Zaključne napomene Odbora za ljudska prava, točka 15.

Odbor za ekonomska, socijalna i kulturna prava zabilježio je kako ustavni okvir Bosne i Hercegovine, koji je nametnut Daytonskim mirovnim sporazumom, a kojim se dijeli država na dva entiteta (decentraliziranu Federaciju BiH, koju čini 10 kantona, i centraliziranu Republiku Srpsku) i na jedan distrikt (Brčko Distrikt), daje ograničenu odgovornost i ovlasti vladi na državnoj razini, posebice u području ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, te stvara složena administrativna struktura, koja često rezultira neusklađenošću i neprovođenjem zakona i politika koje se odnose na jednako uživanje ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava za stanovnike dva entiteta, kantona u Federaciji BiH i općina istog ili različitih entiteta.⁷⁵

Odbor je duboko zabrinut stupnjem siromaštva u državi članici, posebice u ruralnim područjima i među sljedećim pojedincima i skupinama: raseljene osobe, manjinski povratnici, nositeljice kućanstava, žrtve seksualnog nasilja pretrpljenog za vrijeme oružanog sukoba, djeca bez roditeljske skrbi, starije osobe, umirovljenici, osobe s invaliditetom, Romi i pripadnici drugih nacionalnih manjina, a čije specifične potrebe nisu dovoljno obrađene u Srednjoročnoj razvojnoj strategiji za 2004.-2007. godinu.

Odbor je zabrinut zbog nepostojanja stambenog zakona na državnoj razini i državne stambene strategije kojima bi se rješavale stambene potrebe stanovništva. Odbor je također zabrinut zbog nepostojanja socijalnih stanova, osobito za osobe s nižim primanjima, siromašne i marginalizirane skupine.

VI. ZAPAZANJA OMBUDSMANA

Ovom prilikom želimo naglasiti da se stanje ljudskih prava i sve ocjene Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH objavljene u dosadašnjim izvješćima nisu bitno promijenile, da su i dalje aktualna sva zapažanja i izdane preporuke, pa ponovno želimo podsjetiti na njih, ali i ukazati na nove spoznaje.

- ***Osobe s invaliditetom u Bosni i Hercegovini još uvijek su u iznimno teškom položaju***, bez obzira na to što su do sada tijela vlasti na svim razinama poduzimala brojne aktivnosti s ciljem poboljšanja kvalitete života ove kategorije građana.
- ***Nema organiziranog i sustavnog pristupa složenim statusnim pitanjima invalida***, zbog čega nisu zabilježeni značajniji ukupni rezultati angažmana vlasti.
- ***U Bosni i Hercegovini prisutna je neujednačena praksa u postupanjima s invalidima zbog podijeljene nadležnosti između entiteta i kantona.***

Nisu usuglašeni kriteriji za dodjelu naknada i ostalih prava po osnovi invalidnosti, zbog čega su osobe s invaliditetom stavljene u nepovoljan položaj – diskriminirane su po teritorijalnom načelu, jer se kategorije prava i oblici davanja razlikuju ovisno o tome u kojem dijelu zemlje žive.

- ***Nedostaje okvirni zakon*** kojim bi se utvrdila pravila i onemogućio svaki oblik samovoljnog donošenja egzistencijalno važnih odluka za ugrožene građane.
- ***Nedosljedna je primjena propisa kojima se uređuje područje zaštite prava invalida.***

⁷⁵ E/C.12/BiH/CO/1, Zaključne napomene Odbora za ekonomska, socijalna i kulturna prava, točka 8.

- **Nisu doneseni zakoni i podzakonski akti u svrhu boljeg tretmana invalida**, premda je za to davno stvorena obveza (primjer Zakona o zdravstvenoj zaštiti HNŽ-a koji je dan u proceduru usvajanja 1997. godine i još nije usvojen, kao i Zakona o civilnim žrtvama rata HNŽ-a).
- **Nedostaje koordinacija i kvalitetna suradnja između entiteta, Distrikta, kantona, općine i grada glede priznavanja prava invalidima** (Iz USK-a upozoravaju „da se daju upute koje su u suprotnosti sa Zakonom o pravima branitelja ili drugim propisima“).
- **Nedostaje sustavan pristup vođenju evidencije o osobama s invaliditetom i ne postoji baza podataka o takvim osobama, osobito o civilnim osobama**, jer se u cijeloj državi obavlja evidentiranje bez jasno utvrđenih pravila (u pojedinim mjestima uopće nema ažuriranih podataka, dok ih negdje prikupljaju ministarstva ili centri za socijalni rad i sl., npr. RS, FBiH, Distrikt Brčko, općine, gradovi). Primjeri: u RS-u evidencije o invalidima rada vode invalidske organizacije, dok u FBiH to rade centri za socijalni rad (Unsko-sanski kanton), te ministarstva gospodarstva i ministarstva zdravstva, rada i socijalne skrbi/politike.
- **Nakon donošenja izmjena i dopuna Zakona o osnovama socijalne skrbi, skrbi o civilnim žrtvama rata i skrbi o obiteljima s djecom**⁷⁶ svim osobama s invaliditetom manjim od 90% **ukinuta su prava na invalidninu i na pomoć i njegu druge osobe, čime su ostavljeni bez ikakvih primanja i dovedeni na rub siromaštva**.
- **Na isplatu sredstava po osnovi invalidnosti čekaju i 100%-tni invalidi s pravom na tuđu njegu i pomoć**.
- **Nisu odgovarajuće zaštićeni ni invalidi rada koji su doživjeli ozljedu na radu ili su oboljeli od profesionalne bolesti** (u većini slučajeva poslodavci im, nakon što je nastupila invalidnost, ne daju šansu da obavljaju poslove u skladu s preostalom radnom sposobnosti, ne raspoređuju ih na odgovarajuća radna mjesta, ne omogućavaju im dodatno profesionalno osposobljavanje/usavršavanje i malo čine na preventivnom djelovanju kako bi se energično suzbilo nastajanje ove vrste invalidnosti).
- **Ne provode se Zakon o profesionalnoj rehabilitaciji, osposobljavanju i zapošljavanju osoba s invaliditetom u FBiH**⁷⁷ i **Odluka o osnivanju Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje osoba s invaliditetom**⁷⁸, a u RS-u se ovakav zakon⁷⁹ provodi posredstvom Fonda za profesionalnu rehabilitaciju i zapošljavanje invalida.
- **U praksi se ne daju prednost i pogodnosti pri zapošljavanju, stambenom zbrinjavanju i ostvarivanju ostalih prava koja, prema važećim propisima, imaju osobe s invaliditetom**.
- **Nije riješen status ustanova koje se bave cijelim spektrom problema osoba s invaliditetom** (centri za socijalni rad najčešće nisu osposobljeni, kadrovski i materijalno i ne mogu udovoljiti zahtijevnim poslovima; istovjetno je stanje u ustanovama za zbrinjavanje mentalno invalidnih osoba, čiji kapacitet objektivno ne može odgovoriti stvarnim potrebama i sl.).
- **Nema organizirane skrbi svih dijelova društva o mentalno invalidnim osobama**, čija prisutnost na javnim mjestima predstavlja stvarnu opasnost za opću sigurnost građana BiH, ali i za vlastitu obitelj, koja se ne može sama izboriti s posljedicama devijantnog ponašanja.

⁷⁶ „Službene novine FBiH“, broj 14/09.

⁷⁷ „Službene novine FBiH“, broj 9/10.

⁷⁸ „Službene novine FBiH“, broj 48/10.

⁷⁹ „Službeni glasnik RS“, broj 54/09 – pročišćen tekst.

- ***Ne postoje specijalizirane ustanove zatvorenog tipa za trajni smještaj duševno oboljelih osoba*** (zabilježeni su primjeri da je duševno bolesnoj osobi utvrđena odgovornost za počinjeno kazneno djelo i određena mjera boravka u bolnici-zdravstvenoj ustanovi iz koje neće moći pobjeći, ali se odluka suda ne može provesti jer nema prostora za smještaj, liječenje i ostalu skrb o oboljelome).
- ***U kazneno-popravnim zavodima izražen je problem glede toga što mentalno invalidne osobe lišene slobode izdržavaju kaznu s drugim zatvorenicima, te kontinuirano stvaraju incidentne situacije i narušavaju disciplinu u ustanovi***, a ne može se pronaći način za njihovo izmještanje i poseban tretman u zdravstvenoj ustanovi zatvorenog tipa.
- ***Ne postoji jedinstvena esencijalna lista lijekova (besplatnih)*** koje koriste osobe s invaliditetom za svakodnevni opstanak i život (različite esencijalne liste u pojedinim dijelovima zemlje, zbog čega se osobe s invaliditetom dovode u neravnopravan položaj, premda imaju jednaka prava, ali ih ostvaruju na drukčiji način).
- ***Ne postoje kvalitetni rehabilitacijski programi za invalide***, kojima je zbog prevelikih troškova onemogućeno liječenje u toplicama (banjama) i drugim centrima za poboljšanje zdravlja.
- ***Nije omogućen pristup javnim objektima zbog očitih prepreka*** (nisu izgrađeni pristupni putovi), a koji bi trebali služiti udovoljavanju raznovrsnim potrebama osoba s invaliditetom.
- ***Nedostatna je materijalna i druga pomoć nevladinim organizacijama i udrugama*** osnovanim radi pružanja potpore i pomoći osobama s invaliditetom.
- ***Udruge logoraša otežano ostvaruju prava svojih članova*** (u sudovima je veliki broj tužbi ovih žrtava rata koje se nerazumno sporo uzimaju u rad).
- ***Planirana sredstva u proračunima namijenjena za financiranje svih vrsta naknada invalidima u BiH nedostatna su ili se ne raspoređuju pravilno.***
- ***Nedostaju edukacije o pravima osoba s invaliditetom, ali i javnih službenika koji rade na ostvarivanju prava osoba s invaliditetom.***

VII. PREPORUKE OMBUDSMANA ZA LJUDSKA PRAVA BIH

U cilju poboljšanja statusa osoba s invaliditetom koje žive na području države Bosne i Hercegovine, a shodno svojim ovlastima iz članka 32. Zakona o ombudsmanu za ljudska prava Bosne i Hercegovine, ombudsmeni:

P r e p o r u č u j u

I.

Parlamentarna skupština BiH i Vijeće ministara BiH trebali bi, bez odgode, započeti stvarati preduvjete za:

- *osiguranje jednakih mogućnosti na cijelome teritoriju države u ostvarivanju prava osoba s invaliditetom, bez obzira na mjesta njihova prebivališta ili boravišta;*
- *donošenje okvirnog zakona i drugih podzakonskih akata na državnoj razini kojima će se sveobuhvatno i kvalitetno urediti osjetljivo područje invalidske zaštite (u BiH se mora ujednačiti praksa u primjeni zakona i jasno definirati djelokrug javnih tijela u entitetima, Distriktu, kantonima, općini i gradu koji rade s invalidnim osobama);*
- *dosljednu primjenu do sada donesenih propisa o osobama s invaliditetom;*
- *uspostavu jedinstvene metodologije na državnoj razini u pristupu egzistencijalnim pitanjima invalidnih osoba, kao i za ustrojavanje jednoobraznih evidencija (baze podataka), u koje bi se uvrstili svi bitni podaci o invalidima (kategorija, postotak tjelesnog oštećenja, spol, vrsta pripadajuće naknade i dr.);*
- *postizanje bolje koordinacije, razmjene informacija i iskustava između svih tijela vlasti na državnoj razini, kao i s udrugama invalida;*
- *u svrhu sprečavanja, donošenje zakona o zaštiti na radu na državnoj razini, čije bi usvajanje znatno doprinijelo većem stupnju zaštite radnika i sveopćoj sigurnosti radnog ambijenta.*

II.

Parlamentarna skupština BiH, Vijeće ministara BiH, Parlament FBiH, Vlada FBiH, Narodna skupština RS-a, Vlada RS-a, Skupština Brčko Distrikta BiH, Vlada Brčko Distrikta BiH, entitetska ministarstva, odjeli Brčko Distrikta BiH, kantonalna ministarstva i druga nadležna tijela općina i gradova trebali bi odmah, svako iz svoje nadležnosti, poduzeti sljedeće radnje za poboljšanje položaja invalida:

- *utvrditi obvezu striktnog poštivanja odredaba zakona kojima se štite prava osoba s invaliditetom u BiH;*
- *osigurati neprekidnu skrb o osobama s invaliditetom i organizirano pružati podršku obiteljima oboljelih osoba;*
- *ujednačiti kriterije za dodjelu naknada osobama s invaliditetom po svim osnovama;*
- *preraspodijeliti sredstva u proračunima koja se izdvajaju za potrebe osoba s invaliditetom, odrediti prioritete i pronaći dodatne izvore financiranja za potrebe invalida i njihovih obitelji;*
- *osigurati sredstva za isplate naknada osobama s invaliditetom preraspodjelom sredstava iz igara na sreću, uz uspostavu kriterija za stalnu i transparentnu raspodjelu za osposobljavanje osoba s invaliditetom i poticaje poslodavaca koji ih zapošljavaju;*
- *aktualizirati i razmotriti ponovnu uspostavu prava invalidima s priznatim tjelesnim oštećenjem ispod 90%;*
- *osigurati redovitu isplatu svih naknada invalidima, bez bilo kakvih zastoja;*
- *ustanoviti jedinstvene kriterije na cijelome teritoriju države pri izradi esencijalnih lista lijekova, koje bi bilo nužno dopuniti određenim brojem skupih pripravaka za prehranu oboljelih osoba, kao što je P-AM-3 i dr.;*
- *osigurati potrebnu materijalnu, kadrovsku i drugu pomoć i potporu svim ustanovama koje rade na problemima invalidnih osoba i ustanovama za smještaj ove kategorije osoba;*
- *pripremiti sveobuhvatnu analizu rada Instituta za medicinsko vještačenje iz Sarajeva i uspostaviti mehanizam za nadzor nad radom te ustanove ovlaštene za davanje ocjene o zdravstvenom stanju oboljelih osoba (odrediti primjeren rok u kojemu se mora ocijeniti zdravstveno stanje, pojednostaviti postupak ocjenjivanja u prilog bolesnih osoba, svesti na minimum troškove usluga Instituta za ove osobe, uvesti vještačenje o preostaloj radnoj sposobnosti, medicinskoj rehabilitaciji i mogućem radnom osposobljavanju invalidnih osoba);*
- *osigurati pristupačnost svim javnim objektima-građevinama u kojima se obavljaju razne usluge građanima, posebice zdravstvenim ustanovama, sudovima, ministarstvima, centrima za socijalni rad i dr.;*
- *pronaći sredstva za izgradnju stanova za invalide i njihove obitelji, a koji će biti prilagođeni specifičnostima pojedinih kategorija;*
- *dati potporu i poticati izgradnju ustanova za trajno zbrinjavanje invalidnih osoba s pratećim sadržajima, prostora za povremeno smještanje invalida – dnevni boravci, što bi evidentno koristilo osobama s invaliditetom, ali i olakšalo brige njihovim obiteljima;*

- *formirati mobilne timove za obilazak obitelji invalida koji žive u udaljenim mjestima (ruralna područja), zbog čega otežano ostvaruju svoja prava;*
- *osigurati besplatnu pravnu pomoć i savjetovališta za invalide i njihove obitelji (obiteljska savjetovališta);*
- *osigurati potporu nevladinim organizacijama koje štite prava invalida, kako bi njihov rad bio učinkovitiji;*
- *upoznavati širu javnost s teškoćama s kojima su nerijetko suočeni invalidi i ukazivati na značaj medija u senzibiliziranju lokalne zajednice kada su u pitanju njihovi problemi, ali i mogućnosti kvalitetnijeg života;*
- *provoditi razne oblike edukacije invalida, njihovih obitelji i javnih službenika u cijeloj zemlji, a sve radi boljeg razumijevanja položaja invalidnih osoba, kako bi se one oslobodile osjećaja izoliranosti i potaknule na uključivanje u normalan život, jednako kao i ostali građani BiH.*

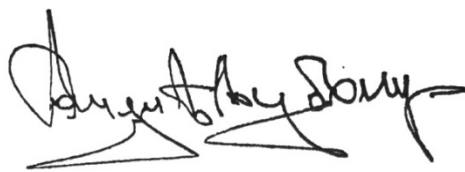
Ombudsmani za ljudska prava BiH

Jasminka Džumhur

Nives Jukić

Ljubomir Sandić